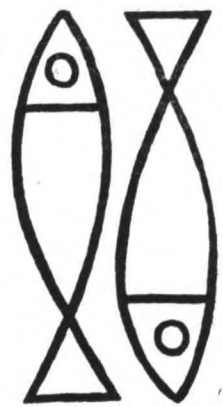

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Over de sabbath *)

Geliefde broeders en zusters in onze Here Jezus Christus.

Zoals u allen bekend is heb ik u hedenmiddag de eis Gods in het vierde gebod Gods te prediken. „Gedenk de Sabbathdag dat gij die heiligt. Zes dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen. Maar de zevende dag is de Sabbath van de Here uw God, dan zult gij geen werk doen, enz.“ Zo, en in die vorm, werd dit gebod bij de oprichting van het oude, dat is het Sinaïtische verbond, afgekondigd voor Israël. En in die zelfde vorm wordt het thans, **twintig eeuwen** na de oprichting van het nieuwe verbond, nog voorgehouden en gelezen in de eredienst. Alhoewel niemand onzer zich daaraan houdt. Niemand. Dat zal een ieder van u duidelijk worden als we het vierde gebod aldus lezen: „Gedenk de zaterdag dat ge die heiligt. Van zondag tot en met vrijdag zult gij arbeiden en al uw werk doen, maar de zaterdag is de Sabbath van de Here uw God, dan zult gij geen werk doen!“ Als u het zo hoort dan zien we allen wel dat niemand onzer dat doet. En terecht, want met de oprichting van het nieuwe verbond leven we niet meer onder de Wet en heeft ook dit gebod, zoals het er staat, opgehouden van kracht te zijn.

Israël heeft opgehouden een apart volk van God te zijn, de eerstgeborenen hebben opgehouden alleen apart de Here toe te behoren. Of je in een christelijk gezin de oudste of de jongste bent, ze zijn nu allen in Christus geheiligd. Of je nu een Griek of een Jood, een Duitser of een Rus bent, een blanke Yankee of een zwarte neger, dat maakt in het verbond geen verschil meer. En zo is het nu ook wat de dagen betreft die de Here gemaakt heeft. Of het nu zondag of maandag, vrijdag of zaterdag is, ze zijn **allen geheiligd**, de één niet minder dan de ander. De apartheidspolitiek die Jahweh voerde wat volken, personen, jaren en dagen betreft, heeft opgehouden met Christus' bloedstorting. En de christen, die nu nog aparte dagen wil waarnemen om God daarmee te dienen en z'n heil daaraan te verbinden, zet de klok twintig eeuwen terug.

Voor hem heeft Paulus tevergeefs gearbeid. (Galaten 4 : 11).

Wie echter meent dat nu het vierde gebod is afgeschaft begaat een grote vergissing. In Christus is niets afgeschaft maar alles vervuld. Ook de wet, ook de sabbath van het oude verbond. Let wel: in Christus. Niet in een dag, niet in een instelling, maar in Christus. En wat dat inhoudt laat de kerk in Zondag 38 op uitnemende wijze zien. Ik bedien u het Woord des Heren met Zondag 38 over het vierde gebod. En spreek u over

1. De God van de sabbath;
2. Het volk van de sabbath;
3. De Heer van de sabbath.

1. De God van de sabbath.

Toen Jahweh op de Sinaï met Israel Zijn verbond sloot en als vierde clausule daarvan voorhiel: Onderhoud de sabbathdag dat gij die heiligt, zoals de Here u geboden heeft, zes dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen, maar de zevende dag is de sabbath van de Here Uw God, enz. (Deut. 5 : 12, 13), toen moet dat volk wel gedacht hebben: Wat is Jahweh goed voor ons! Wat een goedertieren Koning!

Nu, reden om dat te denken en te zeggen was er wel. Wat hadden ze het slecht gehad in Egypte, toen ze daar gebukt bij tichelste-

nen neerzaten. Wat een leven! Een slavenleven. Ja, want slaven waren ze geweest. Eeuwen lang. Slaven van de arbeid. Altijd maar werken, werken. Van de eerste tot en met de zevende dag. Nooit eens vrij. Altijd voortgedreven door de zweep van de drijver. Uitgebuit door de Egyptenaren. Tijd om, net als in de dagen van Enos en in de dagen dat ze het nog goed hadden, als volk van God samen te komen en God de Here openlijk aan te roepen, hadden ze niet. Daar zorgde de duivel wel voor. Door middel van de Farao. Die tyrant, die al hun tijd en al hun werkkraft voor zich opeiste. Wat zou er in Egypte van hen terecht zijn gekomen? Een gewisse prooi van zonde, duivel en dood zouden ze geworden zijn als het Jahweh niet had behaagd ze uit dat diensthuis uit te leiden.

Maar het heeft Hem wel behaagd. Hij heeft ze uitgeleid. En dat niet alleen. Nee, bij de Sinaï gekomen, heeft Hij zich tot Koning uitgeroepen over hen, en ze tot Zijn bondgenoten gemaakt. Hij, die ze uitgeleid had met een sterke hand en een uitgestrekte arm. Nu was er geen twijfel aan of ze wel zouden komen in het beloofde land. En of ze het daar wel goed zouden hebben. Een vrij volk, in een vrij land zouden ze zijn. Rechtstreeks onder de Here. Geen zweep van de drijver die ze meer voort zou jagen. Wat?! Twee en vijftig vrije dagen in een jaar zouden ze hebben. En bovendien nog vele andere feestgetijden. Wat een verschil met die tijd in Egypte. Wat was Jahweh goed voor hen. Zo wou Hij met geen volken handelen. Zie, dit moet toch wel goed tot Israël doorgedrongen zijn toen Mozes aan het einde van de woestijnreis het herinnerde aan de Tien Woorden op de Sinaï. En die herhaalde. Zes dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen, maar de zevende dag zult gij geen werk doen.

Wat een God, die Jahweh! Wat een Koning! Waarlijk, Hij is de God van de sabbath. Je zou ook kunnen zeggen: de God van de **sabbatten**. In Ezechiël 20 : 20 zegt de Here tenminste: Heiligt Mijn **sabbatten**. En als de Here dat daar zegt moeten we niet uitsluitend denken aan de telkens weerkerende zevende dagen, vier in de maand en zoveel in het jaar, maar ook aan Israëls feesten: Paasfeest, Pinksterfeest, Loofhuttenfeest, de Grote Verzoendag, het Jubeljaar. Daarom worden die sabbatten ook wel feestgetijden genoemd. Inderdaad: Jaweh, de God van Israël, is de God van de sabbath voor Zijn volk, de God van de sabbatten, van de rustdagen en feestdagen.

Hoe zouden ze het heel wat beter hebben in Kanaän onder Jahweh als Koning dan in Egypte indertijd onder Farao.

Ja, die Farao had gedaan alsof de volken en de landen en de mensen en de werkkraft der mensen en ook de tijd, de dagen, de maanden en de jaren van **hem** waren en niet van Jahweh, die hemel en aarde geschapen had, de God van Abraham, Izaäk en Jakob. Maar wie wist dat toentertijd nog dat de dagen van Jahweh waren. Zoveel is wel zeker dat het besef daarvan ook bij Israël uitgesleten was. En ook **definitief** uitgeslet en zou zijn als Jahweh hen niet uit dat slavenhuis weggehaald had en Zijn verbond op Horeb gegeven had en gezegd had: Denk er om mijn volk, zes dagen moogt gij arbeiden en al uw werk doen, maar de zevende dag is de sabbath van de Here uw God. Let er op dat ge die heiligt. Zie daar wat Jahweh deed op de Sinaï.

En toen de Here dat bevel gaf, broeders en zusters, deed Hij met de zevende dag van de week hetzelfde wat Hij met Israël zelf en met

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF, Ds. G. VISEE

Tijdelijk adres van de Redactie:

J. Bosch, Engelenstr. 4, Kampen

Medewerkers:

Ds. H. Amelink, Langerak
Prof. Dr. W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Den Haag
Dr. H. R. Rookmaaker, Diemen
Dr. J. Stellingwerff, Amstelveen
Ds. B. Telder, Bilthoven
Ds. C. Vonk, Schiedam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Geref. Persvereniging „Opbouw“:

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht. Tel. 030-15450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220,
Zeist. Giro 233117.

de eerstgeborenen van Israël gedaan had. Hij heiligde die. Zoals Hij Israël van de andere volken afgezonderd had om Zijn apart volk te zijn, en van de landen Kanaän om Zijn land te zijn, zo zonderde Hij van de dagen der week de zevende af om speciaal Zijn dag te zijn. Hij heiligde die. Van toen af was die dag speciaal van **Hem** en voor **Hem**. En dat dat de zevende dag was zal toch niemand onzer verwonderen. Had Jahweh zelf niet, toen Hij in zes dagen de hemel en de aarde geschapen had, op de zevende dag gerust om adem te scheppen en Zich in Zijn werk te verlustigen?

Intussen hebben we al begrepen dat het de Here er niet alleen maar om te doen was om Zijn volk een aantal vrije dagen te geven. Ook dat. Natuurlijk. Jahweh wil geen kinderen die slaaf van de arbeid zijn, maar die arbeiden en op hun tijd weten te rusten en ook rust weten te **geven**. Wie bijvoorbeeld zijn slaven, hetzij Israëlitische, hetzij niet-Israëlitische, geen vrij gaf, maar liet werken op de zevende dag kreeg het met Jahweh aan de stok. „Opdat uw dienstknecht en uw dienstmaagd rusten zoals gij“ (Deut. 5). Ziet u wel tussen twee haakjes hoe ook in het vierde gebod niet alleen de verhouding tot de Here maar ook tot de naaste geregeld wordt? En dat het niet juist is om te zeggen dat de verhouding tot de naaste alleen in de laatste zes geboden geregeld wordt?

Maar hoezeer, gemeente, Jahweh ook een **vrij** volk wilde hebben in een **vrij** land dat op zijn tijd van zorg ontslagen weet te rusten, die rust was toch niet het doel. Neen, het doel van die dag was de Here Zelf. Hij zonderde die dag af en maakte er een speciale dag **voor Zich van**. Opdat Israël die aan Hem zou wijden. Daarom kregen de Israëlieten de gelegenheid op die dag om net als Gods volk in de dagen van Enos in de publieke samenkomsten God de Here openlijk aan te roepen. Daartoe opgewekt door het geklank der zilveren trompetten. En zie, dat was het nu wat die dag kenmerkte, die zevende dag. Dus niet dat ze op die dag niet werkten en verder basta. Dat

kwam onder de andere volken ook voor. De Romeinen hadden de gewoonte om elke negende dag niet te werken. En de Babyloniërs om dat op de zevende, de veertiende en de achtentwintigste niet te doen. En van de Lolo-vrouwen in Zuid-West China is bekend dat zij de gewoonte hadden om op de zesde dag van de week niet te naaien en niet te wassen. Dat waren ongeluksdagen. Maar wanneer de Israëlieten op de zevende dag rustten dan was dat om die dag aan Jahweh te wijden, om slachtoffer te brengen, dubbel zoveel als op andere dagen en zich in de Here te verblijden. Dat maakte die dag tot een roem der dagen. Dan herinnerden ze zich hoe Jahweh ze uit het diensthuis geleid had en daarin als de levende God getoond had wat Hij kon. Geen dag waarin zo uitkwam dat Israël het volk van Jahweh was.

Zo gaf Jahweh aan Israël Zijn sabbath. Elke week één. Een sabbath van en voor Jahweh. Om daardoor Zijn volk te **leren** (want de wet dat is de Thora), te **onderwijzen** dat aan Hem, Jahweh, de dagen toebehoren en dat van Hem de tijd is. U begrijpt nu toch wel, net zo goed als ik, dat het de Here niet maar om een dag van de week te doen is. Evenmin als het Hem om dat éne volk, Israël, alleen te doen was

toen Hij dat uitleidde en heiligde, evenmin was het de Here het er alleen maar om één dag in de week te doen, alsof die ene dag alleen van Hem zou zijn.

Neen, broeders en zusters, het was met die zevende dag die God heiligde hetzelfde als met de eerstgeborenen van de kudden en de eerstelingen van de oogst die Hij van Israël vroeg.

Die vormden een **tiende** op het werk van de andere dagen. En door die tienden te vragen gaf de Here te kennen dat heel de opbrengst van Hem was. Welnu, zo was die zevende dag een soort **tiende op de tijd**. Door die aparte dag in te stellen wilde de Here dus Zijn volk **leren en leert Hij nog** dat onze dagen alleen van Hem zijn. Vandaar die aparte dag voor dat aparte volk van Jahweh. **Voor Israël**.

Kampen.

J. O. Mulder

*) Vanwege de aktualiteit geven we hier een preek door van ds. J. O. Mulder, gehouden op 28 juni 1964 over Zondag 38 van de catechismus. Gelezen werd Galaten 4 : 1-11. Gezongen Psalm 81 : 6, 7; Psalm 118 : 7; Psalm 95 : 1-7; Psalm 143 : 10.

Redactie.

Het komt bij de bestudering van de geschiedenis onzer kerken en met name hare officiële stukken op grote nauwkeurigheid aan

(I)

Ter inleiding.

Enige tijd geleden kwam er van mijn hand een brochure uit onder de titel „De substantie van de catechismus (volgens aloud Geref. spraakgebruik)”. Daarin gaf ik bescheid aan ds. J. R. Wiskerke. Deze had mij in enige artikelen in „de Reformatie” beschuldigd van ontrouw aan onze belijdenis en aan het onder-tekeningsformulier voor predikanten. De woorden, die hij daarbij beliefd te gebruiken, waren om van te ijzen. Geïntrigeer, machinatie, ondermijning, hanteren van een Remonstrantse, anti-Gereformeerde sleutel op de brandkast van de onaantastbaarheid der belijdenis. Ik zal maar niet meer noemen. Maar men moet ds. Wiskerke eens uitlezen. Werkelijk uitlezen en niet schrijven zoals een oude juffrouw van 73 jaar, die hem zo goed kende en het voor hem opnam (zij wilde haar naam niet noemen): „al geef ik dadelijk toe, dat het soms stukken zijn, waar niet door te komen is.” Die klacht heb ik meer gehoord. Maar de ijselijke beschuldigingen staan er.

Op zulke beschuldigingen geeft een eerlijk mens bescheid. Wie voor bankrover wordt uitgemaakt, heeft de plicht te tonen te beseffen, dat zijn goede naam een knauw krijgt, wanneer hij zwijgt. Al keerde onze Zaligmaker geen geweld met geweld en al heb ik tot nog toe dus steeds met sparende woorden gewaarschuwd voor onrechtzinnigheid aan de zijde van Ds Wiskerke zelf („als het er op aan komt”, „in de grond der zaak”) onze Heiland protesteerde er in de hof wel tegen, dat Hij voor een dief en moordenaar werd gehouden en sprak in de zaal: „Betuig van het kwade” en: „Waarom slaat gij Mij?” Mijn bescheid kon niet achterwege blijven zonder bedenking te wekken. Mijn werk raakte in geding. Dit temeer doordat de felle beschuldigingen van ds. Wiskerke klakkeloos werden doorgegeven in het „Geref. Gezinsblad” door br. A. Zijlstra. Ik was volgens hem iemand, die „het hart uit de belijdenis der verlossing uitgesneden had” (17 aug. '64). Dat is voorwaar geen kleinigheid. Volgde een herinnering aan Bilderdijk's vermaning toch vast te houden „aan de aloude genadeleer.” Proeft u het? Op zulke kost werden onze gemeentelieden in den lande van 't zomer onthaald. Een zuster uit Amersfoort vroeg mij om inlichtingen. Zij had horen beweren, dat volgens mij „Jezus niet geleden heeft onder Pontius Pilatus. Volgens de bijbel is dit toch zeker wél het geval. Hoe graag wou Pilatus Jezus vrij laten. Immers om de Joden heeft hij tenslotte in de kruisiging toegestemd.” Het was mij werkelijk niet mogelijk op alle brieven, pro en contra, in te gaan, maar aan deze zuster heb

ik geschreven, dat ik het helemaal met haar eens was en dat een dominee, die niet geloofde, dat onze Zaligmaker onder Pontius Pilatus voor onze zonden gestorven is, maar beter deed kippenboer te worden.

Ds. Wiskerke en br. Zijlstra hebben groot kwaad gedaan. Zij hebben boos gerucht verspreid. Toen iemand, die zich hieraan eens had schuldig gemaakt, berouw kreeg en om vergeving vroeg, antwoordde de verongelijkte: „Ik zal het u vergeven, mits gij eerst deze zak met veren meeneemt naar de bovenste omloop van die toren daar en hem vandaar over ons dorp ledig schudt. Wanneer ge daarna alle veertjes weer secuur verzameld hebt, is alles weer goed.” Zulke eisen mag een Christen niet stellen. Maar een woord van berouw ware op zijn plaats geweest. Ik heb het tot heden niet vernomen.

En dat, terwijl ds. D. van Dijk nu toch ook vindt, dat ds. Wiskerke zich heeft vergist. Een lelijke bok heeft de arme broeder Zijlstra, die ds. Wiskerke zonder onderzoek napraatte, in elk geval ook geschoten. Maar excuus? Dat kan er maar niet af. Ach, br. Zijlstra, qui veut noyer son chien l'accuse de la rage.

Met dat al, de atmosfeer was slecht, een maand of wat geleden. Daar moest wat aan gedaan worden, vond ik. Eerst meende ik wel maar beter te kunnen zwijgen. Ik heb bij de wieg van ons Gezinsblad gestaan. 't Ging me aan m'n hart. Maar ik dacht aan m'n werk in het Woord. Ik dacht aan het gedrag van Paulus te Filippi. Toen de stokbewaarder hem verheugd kwam berichten, dat de heren van de stad hem uit de gevangenis ontsloegen, sprak de apostel: Geen sprake van. Laten zij zelf komen en ons er uit leiden, Hand. 16 : 37. Sprak Paulus aldus uit persoonlijke geraakt-hed? Neen, ik houd het er voor, dat de apostel aldus gesproken heeft, omdat hij achteraf zijn arbeid te Filippi niet gehinderd wilde zien door het vaag verwijt, dat hij toen en toen dan toch maar lelijk in de gevangenis gezeten had. Dat kon de eer van het Evangelie en van de gemeente van Christus te Filippi niet velen. Welnu, ik stelde mij natuurlijk met de apostel Paulus niet gelijk, dat zij verre, maar ik mocht toch wel een voorbeeld aan hem nemen. Dus heb ik de beschuldigende broeder terdege geantwoord. Duidelijk. Ik dacht aan de gemeente, in wier midden ik ook arbeid in het Woord. Maar toen ik dan op de schrikkelijke aantijgingen, waarvan ik er slechts een paar genoemd heb, bescheid gaf in overeenstemming daarmee, kwam ik tot een droeve ontdekking. Zeker, mijn brochure („De substantie enz.”) werd wel druk verkocht en ik kreeg er wel brieven over vol hartelijke instemming. Maar ds. G. Visee is de enige geweest, die het treurig geschrijf, waarop ik reageerde, openlijk de naam gaf, die het verdiende. Smaad.

Maar anderen, die over het geval de pen opnamen, gingen aan de man, die wat de zware slagen der beschuldigers betreft, aan de kant van de kerkweg halfdood terneder lag, als de Leviet en de priester voorbij.

Zo b.v. ds. D. van Dijk in Geref. kerkbode voor Groningen enz. van 24 oktober '64. Deze had een hele serie artikelen tegen mij geschreven en ze mij nog nimmer doen toezenden. (Ik wil ze nu ook niet meer ontvangen.) Een woord van excuus daarvoor had ik wel verwacht. Maar neen. Laat staan een erkenning, dat er tegen ds. C. Vonk toch wel wat ongezoeten woorden waren gebezigd. Ook niet. Hij kwam niet verder dan de erkenning, dat ds. Wiskerke zich met zijn zeggen, dat er geen aloud Ger. spraakgebruik bestond omtrent de substantie onzer belijdenis, had „vergist”. Dat kan ds. Wiskerke wel toegeven volgens hem. Maar meer kon er niet af. Neen, Ds. van Dijk presteerde het stoute staaltje van goochelkunst vervolgens het voor elkaar te praten, dat ds. Wiskerke toch gelijk had. Wat ik geschreven had over de substantie van de catechismus was wel waar. Maar het was toch ook weer niet waar. Want ik was nu eenmaal ontrouw aan de belijdenis. Ds. van Dijk vergat helemaal wat ik in mijn laatste brochure uit „Lucerna” heb opgehaald over wat ds. Wiskerke tegen de Ned. geloofsbelijdenis zich veroorloofd had. Neen, ds. Wiskerke mocht een koe stelen. Maar ds. Vonk kreeg nog een schop toe. En toen ging ds. van Dijk de Leviet en de priester achterna.

In hetzelfde spoor wandelde ds. H. J. Meijerink blijkens een recensie van mijn jongste twee brochures in het „Ger. Gezinsblad” van 10 oktober '64. De lezers van dit blad zullen hieruit wel hebben afgeleid, dat ze door of namens mij ter recensie waren toegestuurd. Dit was beslist niet het geval. Vandaar, dat ik aan de redactie vroeg, hoe het kwam, dat die twee geschriftjes van me in haar blad waren gerecenseerd. Let wel: niet bestreden of wat ook, in een andere rubriek, zoals door br. A. Zijlstra, wat 's mans recht was. Neen, in de rubriek „Boekbespreking”. Mij werd geantwoord, „dat het wel vaker voorkomt, dat wij boeken of geschriften, die wij een bespreking waardig achten en die ons niet ter recensie werden toegezonden, aanschaffen of laten aanschaffen ter bespreking in ons blad; dit temeer wanneer er met een bepaald boek in ons blad wordt geadverteerd.” Ik kan deze redactie verzekeren, dat niet iedere journalist zo gemakkelijk over zo'n voorval heenglijdt en ik verzoek haar beleefd mijn werk in het vervolg niet te recenseren dan na toezending ervan door of namens mij. Een recensie tegen wil of dank blijf ik een merkwaardigheid vinden. Enfin, in die totaal ongevroegde recensie dan gaf ook ds. Meijerink zijn misnoegen te kennen over de manier, waarop ik ds. Wiskerke te woord had gestaan. Terwijl ds. van Dijk schreef, dat ik „een stofwolk” veroorzaakt had over dat Ger. spraakgebruik van „de substantie van de catechismus”, herinnerde ds. Meijerink mij aan een raad, die ik hem in de dagen der Vrij-making eens gegeven had: „Fortiter in re, suaviter in modo, d.w.z. wat de zaak aangaat, flink, maar mild in de manier waarop”. Ziet u het? Geen woord over mijn milde bejegening van ds. Wiskerke (naar de trant van antw. 80 H.C., „in de grond”). Geen woord over diens infame beschuldigingen aan mijn adres. Beschuldigingen, waarbij die uit 1944 en volgende jaren mij van synodale zijde naar het hoofd geslingerd, verbleken. Want, dat ik het hart sneed uit de verzoeningsleer, neen, dit was mij nog niet verweten. En dat na alles wat ik schreef over de verzoeningsleer van Bähr, naar aanleiding van Lev. 17 : 11, Voorz. L. I b, 25. Verder beweerde de recensent buiten het geding te willen blijven, deed het toch weer niet, want ds. Wiskerke kreeg met weinige woorden toch van hem gelijk, en daarna ging ds. Meijerink de reeds genoemde ds. D. van Dijk en de Leviet en de priester achterna. Even dezelfde tweeërlei weegsteen werd gehanteerd en dezelfde onbarmhartigheid betracht door ds. M. J. C. Blok in „Ons Kerkblad” van 16 oktober '64. Maar omdat hij het zo uitvoerig deed en omdat ds. F. de Vries zo dienstvaardig was het door ds. Blok geschrevene met bekwame spoed in „de Reformatie” van 24 oktober '64 te helpen verbreiden, be-loof ik hem een apart bewijs van attentie. Toen kwam in hetzelfde nummer van laatstgenoemd blad prof. J. Kamphuis.

Voor de vierde keer.

Ik werd daarin bestreden. Het was de eerste keer niet, dat deze hoogleraar mij met zijn bestrijding vereerde. Hij deed dit voor de eerste maal bij een bespreking van mijn verklaring der Ned. geloofsbelijdenis. Dat was toen zoveel als een recensie. Ik druk mij opzettelijk wat vaag uit, omdat de recensent zelf vond, dat men zo'n werk als het mijne toch eigenlijk evenmin kon recenseren als de Gereformeerde Dogmatiek van Bavinck en de Catechismusverklaring van Schilder. Derhalve bepaalde hij zich meest tot een bespreking van mijn verklaring van art. 29, over de ware en de valse kerk. Het werd een kritische bespreking. Daar kom ik op terug. Want nu wordt het eens tijd. Aanvankelijk heb ik gezwegen. Dat is journalistiek fatsoen. Te zwijgen op een recensie. Dit heb ik dan ook talloze malen gedaan. Ik wil het ook blijven doen. Mits de recensenten om de grenzen hunner bevoegdheid denken. En dat doen ze niet altijd. Zoals ds. Meijerink. En b.v. ds. J. Kamphuis. (Hij was toen nog geen hoogleraar.) Want deze beriep zich later op die „recensie” (zal ik dan maar zeggen), schrijvende, dat hij al eens eerder de aandacht zijner lezers op een verkeerde opvatting van me (over de valse kerk van art. 29) had moeten vestigen. Dat was de tweede keer. En geen mooie keer. Want dat was nu de gerecenseerde de mond openbreken. Maar ik zweeg. Ook onlangs nog, toen dezelfde professor mijn naam in verband met Rijsbergen noemde, in een toornontlading zonder argumenten. Maar drie maal is eigenlijk scheepsrecht. Maar nu, 24 oktober '64, is het dan de vierde keer. En nu mag ik toch zeker ook weleens wat zeggen.

P.S. Ds. A. Veldman acht het een verzuim van Ds. Wiskerke niet te hebben meegedeeld, „dat Ds. Vonk er niet aan denkt de bevrijding van Gods straf door de offerdood van Christus te loochenen” Ger. Kerkblad voor Z.H. enz. 31 okt. '64. Met hartelijke dank signaleer ik deze witte raaf bij het corrigeren van de drukproef, onmiddellijk. Een les voor br. Zijlstra.

C. Vonk.

Kerkelijk Leven

* * Van „hoge” bloeddruk en nog wat

De directie van een duur en deftig huis, dat gespecialiseerd was op de therapie van hart- en vaatziekten zocht een kok. Ook deftig, duur en gespecialiseerd.

Nu geviel het dat mevrouw de directrice van die inrichting met veel hoge bloeddruk haar laatste vacantie in Frankrijk had doorgebracht. Daar was ze van mevrouw weer voor luttele weken mademoiselle geworden. maar dat vermocht de pret niet te drukken, ook niet de pret van de verfijnde franse keuken. De kostelijke zaken die uit die franse cuisine kwamen hadden mademoiselle nieuwsgierig gemaakt, louter uit culinaire overwegingen, naar de meester, de chef-cuisinier, die in de cuisine zo niet de scepter, dan toch de pollepel zwaaide. Of neen, dat beeld valt hier bepaald uit de toon. Want die kok was een meester, die het fornuis bespeelde als een maestro zijn „wohltemperiertes Klavier”. Zo een, die niet met peper en zout en mosterd met laurierbladen, tijm en andere kruiden „werkte”, maar met een vleugje zout, een snuifje tijm, een blaadje laurier, een fijn mespuntje van dit en van dat. De kennis met de chef cuisinier werd gemaakt, en mademoiselle de directrice had vele compliments en sentiments. Het was agréable.

Bij de vacature voor de keuken van de deftige en dure inrichting mocht ze zo aan de man komen te denken.

Er werd schriftelijk contact opgenomen.

Maar het liep op een teleurstelling uit.

De chef bleef in de keuken van het franse eethuis.

Want hij voelde er niets voor te koken voor hartpatiënten en voornamen lieden met hoge bloeddruk.

Koken zonder een vleugje zout zou voor

de man betekend hebben dat hij onttoverd was, een Simson zonder zijn haarlokken.

Maar hij wist wel raad.

Hij zond met hartelijke aanbeveling de naam en het adres van een bekwaam diëtist.

Dat was beter voor een ziekenhuis.

Voor lieden die zoutloos waren.

Aan dit verhaal moest ik denken, toen mij onlangs op één dag een dubbel verzoek bereikte.

Van vrienden.

Die mij vertelden dat de spijs, die uit mijn kombuis komt, best smaakte. Alleen: of het met het oog op de kerkelijke situatie, de hart- en vaatziekten in onze kring, niet zoutloos kon?

Nu is zoutloos eten prima.

Voor mensen met hoge bloeddruk.

Ik zou voor die en dergelijke patiënten een uitstekend diëtist weten.

Maar op eerbiedige afstand volg ik die franse maître de la cuisine. Wil men vooral letten op die „eerbiedige afstand”? Om misverstand te voorkomen?

Maar: voor mij een ander.

En hiermee neem ik afscheid van mijn twee beste vrienden „avec mes sentiments les meilleurs”, oftewel met de allerbeste gevoelens.

* * Wat niemand onder ons loochent

1. Dat ik met lichaam en ziel, beide in het leven en in het sterven, dus geheel en altijd en blijvend en continu, niet mijn, maar mijns getrouwen Zaligmakers Jezus Christus eigen ben;

2. Dat niemand — ook de dood niet — ons rukken zal uit de hand van onze Goede Herder: Joh. 10 : 28;

3. Dat noch dood noch leven, noch engelen, noch overheden, noch machten, noch hoogte, noch diepte, noch tegenwoordige noch toekomstige dingen ons kunnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus onze Here: Rom. 8 : 38, 39;

4. Dat, hetzij dat wij leven, wij leven voor de Here, hetzij dat wij sterven, wij sterven voor de Here; Rom. 14 : 8;

5. Dat degenen, die „in de Here sterven” ook „in de Here” zijn en blijven na het sterven;

6. Dat de doden, die „in de Here” sterven om dat „in de Here” sterven gelukkig zijn te prijzen want zij hebben rust van de moeiten van verdrukking en vervolging, die voor het sterven hun deel waren en hun werken zullen „in de Here” niet ijdel blijken, zij volgen met hen in de dag der opstanding: 1 Cor. 15 : 58, Op. 14 : 13;

7. Dat weliswaar de dood, die ook tot óns christenen doorgaat, Rom. 5 : 12, een vijand is, de laatste, nog wel niet te niet gedaan is, maar op de dag van 's Heren terugkomst teniet gedaan WORDT: 1 Cor. 15 : 26;

8. Dat de prikkel van de dood, zijn benauwing, de zonde is. Maar dat deze prikkel uit de dood is weggenomen door onze Here Jezus Christus, het Lam Gods en dat wij daarom de dood zullen overwinnen, te boven komen, en voor eeuwig achter ons laten op de grote Dag des Heren: God gééft ons de overwinning, 1 Cor. 15 : 57, verg. 1 Cor. 15 : 54.

In zijn hoede zijn wij wel geborgen,

en schoon eerlang 't oog ons breekt

open gaat het op de grote morgen

na deez' aardse lijdensweek.

Welk een dag der ruste zal dat wezen,

als w' onsterf'lijk, uit de dood herrezen,

knielen voor uw dankaltaar.

Amen! — Jezus, maak het waar!

Dat is onder ons allen vast.

Onze onvervreembare troost.

G. Visee

TE BERDE

Dr Bremmer, in zijn indrukken van de generale synode, onlangs in ons blad verschenen, besteedde ook enige aandacht aan de particuliere synode. Hij sloeg de waarde niet hoog aan. Terecht.

Onze kerkelijke organisatie in meerdere vergaderingen hebben we na de Vrijmaking vrijwel ongewijzigd gehandhaafd.

Dat was goed. We zijn geen zaakje voor ons zelf begonnen. We bleven wat we waren: gereformeerde kerken.

Dat wil intussen niet zeggen dat het altijd zo moet blijven. Het is de vraag of de particuliere synode nog wel een noodzakelijke functie vervult. De zelfstandigheid van de nederlandse gewesten is niet zo groot meer. We voelen ons ook niet meer in de eerste plaats inwoner van een provincie.

Het is dan ook goed mogelijk de classicale vergaderingen rechtstreeks de afgevaardigden naar de generale synode te laten aanwijzen. Ideaal zou uiteraard zijn dat alle kerken rechtstreeks een afgevaardigde zonden. Of afgevaardigden. Maar dat wordt een te grote vergadering. Men zal dan waarschijnlijk nog moeilijker tot beslissingen komen dan nu het geval is.

Als elke classicale vergadering twee afgevaardigden benoemt naar een generale synode, dan bestaat zulk een synode, als ik goed geteld heb, uit 58 leden. Met zulk een vergadering is het goed mogelijk verantwoord de zaken te bespreken en verantwoord beslissingen te nemen.

Er is dan ook meer evenredigheid in de vertegenwoordiging. Nu zendt Friesland met iets meer dan 3000 leden evenveel afgevaardigden als Groningen met meer dan 10.000 leden. En Drente met nog geen 3000 zielen evenveel als Overijssel-Gelderland met meer dan 16.000 zielen.

Daarbij is ook nog te overwegen of sommige classicale ressorten niet te veel kerken omvatten. Waarschijnlijk is splitsing hier of daar wel op zijn plaats.

De voordelen van deze wijze van afvaardiging naar de generale synode zijn duidelijk. Er zijn meer afgevaardigden. Ze staan ook in directer verband met de vergadering die hen afvaardigde. De classicale vergaderingen worden minstens vier maal per jaar gehouden. Rapportering door de afgevaardigden komt beter tot zijn recht.

De beruchte kerkelijke weg is ook korter. Het agendum van een generale synode zal iets uitgebreider worden. Maar toch niet veel. Het komt ook nu niet vaak voor dat iemand zich door een particuliere synode laat overtuigen.

Zo kan ook makkelijker voorkomen worden, zij het niet helemaal, dat een synode beslist ingaat tegen de overtuiging van de kerken. Door getrapte verkiezingen wordt de invloed van een minderheid steeds geringer. Dat kan niet anders. Maar het is wel te betreuren. De synode van Sneek-Utrecht, in hoogheid gezeten, kon tegen de duidelijke wil van de meerderheid der kerken in, beslissen voort te gaan met de behandeling van de „leergeschillen”. Een ernstige kortsluiting. In dit geval met alle gevolgen die een kortsluiting maar hebben kan. Een grote brand!

Kerkelijke vergaderingen, vooral als ze zo lang duren als deze generale synode, zijn voor de leden een kwelling des vleses. Meerdere vergaderingen hebben in de waardering van de kerkleden de wind niet mee. D. K. Wielenga verzuchtte bij zijn jubileum in 1957 „ach, die ellendige meerdere vergaderingen!”. Daarin is met wijziging van de organisatie alléén geen verandering te brengen.

Maar wellicht kan een iets minder getrapte afvaardiging naar de generale synode er wel in helpen.

A.

De Here bedroeven - Kan dat?

Uit een R.K. Vragenbus

In de rubriek „Vragenbus” van een Rooms Katholiek apologetisch tijdschrift trof mij de volgende vraag:

„Mijn zoontje, 15 jaar oud, tweede klas gymnasium, met reeds jarenlange plannen om als Franciscan de missie in te gaan, vroeg mij, hoe het toch mogelijk is, dat wij O.L. Heer, nu Hij in de hemel is, nog verdriet kunnen doen. Immers, dat had ik ze altijd voorgehouden, dat ze, door te zondigen, O.L. Heer bedroefden. Ik was niet bij machte hierop een goed antwoord te geven; toch geloof ik niet, dat het een verkeerde voorstelling was, die ik mijn kinderen gaf.”

Op deze vraag werd van redactionele zijde, door een doctor in de theologie, het volgende antwoord gegeven:

„U hadt gelijk en uw zoontje ook! Dat lijkt vreemd en toch is het heel begrijpelijk. Natuurlijk kan God en de verheerlijkte Christus niet bedroefd worden, en kunnen de mensen door hun zonden Hem geen verdriet doen. In het oneindig geluk van God en Christus is geen plaats voor verdriet en droefheid. Dat is dus een antropomorfisme, d.w.z. een menselijke voorstelling, zoals er in de Bijbel ook gesproken wordt van het berouw, de toorn, enz. van God.

Als een mens heel veel van iemand houdt, dan zal hij bedroefd zijn en verdriet hebben als zijn liefde wordt versmaad en feitelijk ontkend. God bemint de mens met een oneindige liefde; Hij geeft de mens Zijn geboden en verboden, die ook uitingen zijn van Zijn liefde en het geluk van de mens beogen. Gaat de mens nu door de zonde tegen die geboden en verboden Gods in, dan ligt het voor de hand, dat wij in ons spreken over God, op menselijke wijze zeggen: dat God door de zonde bedroefd wordt, omdat de zonde een vermoording is van Gods liefde.

Tegenover kleine kinderen is dit een heel goede paedagogisch juiste wijze van spreken. Wordt het kind groter en begint het dieper te denken, dan ligt de moeilijkheid van uw zoontje voor de hand. En dan is de tijd daar, om het dieper denkend kind verder in te lichten en te zeggen, dat het volkomen gelijk heeft, maar dat het dit vroeger nog niet kon begrijpen. Men zal dan het kind wijzen op de grootheid der zonde als een ingaan tegen Gods wet, een versmaden van Gods liefde, een groot ongeluk voor de mens. Men kan dan de zonde leren kennen als een feitelijke majesteitsschennis tegenover God.

U handelde dus goed en uw zoontje ook. Als u het kind nu maar goed doet inzien, dat u vroeger terecht zo sprak, maar dat het nu, met zijn rijpend verstand, de zaak juist en dieper kan zien.”

Scholastieke theologie

In 't antwoord van deze Rooms-Katholieke theoloog komt toch wel heel duidelijk naar voren, hoe de scholastiek, het schoolse wetenschappelijke redeneren, een gevaar betekent voor het Godvruchtig leven bij het Woord van God.

Wie tot zijn kinderen zegt: Ge moogt God en de Here Jezus en de Heilige Geest met uw zonden niet bedroeven en smart aandoen, en daarin zijn kinderen voorhoudt, wat de Schrift op tal van plaatsen evenzo beweert (Ef. 4 : 30; Num. 14 : 11, 23; Num. 16 : 30; Deut. 31 : 20; Neh. 4 : 5; es. 65 : 3; Jer. 44 : 3; 1 Cor. 10 : 22; Ps. 78 : 40; Jes. 63 : 10), en zoals de HERE van Zichzelf ook spreekt, die zou dan dingen zeggen, die tegenover kleine kinderen nog wel verdedigd kunnen worden, maar tegenover mensen die door hun verstand de zaken dieper en juist zien, niet juist zijn.

Het zoontje van 15 jaar, die de mening oppert, dat het niet mogelijk is om de HERE door zijn zonden verdriet aan te doen, zou 't toch dieper en meer wetenschappelijk zien dan die vader, die het Woord Gods eenvoudig spreken laat. Want de scholastieke theoloog heeft uitgemaakt, dat God in werkelijkheid niet bedroefd kan worden en dat in het oneindig geluk van God en Christus geen plaats is voor verdriet en droefheid.

Gelukkig de mens, die zijn Bijbel niet hoeft te lezen door de bril van een scholastieke theologie. Die, als de Schrift spreekt van Gods blijdschap en droefheid, Gods vrolijkheid en verdriet, Gods smart en berouw, Gods toorn en verolgenheid, dat alles als werkelijkheid verstaat. Die een levende God als zijn HERE in de hemel heeft en geen theologische begrips-god, waaraan wel menselijke aandoeningen worden „toegekend”, maar die men niet werkelijk heeft te nemen.

Natuurlijk mogen we van de hemelse majesteit Gods niet aardse denken. Als onze Catechismus er zich rekenschap van geeft, waarom de Here Jezus Zijn discipelen God leerde aanspreken: „Onze Vader, die in de hemelen zijt”, dan houdt hij ons voor: Denkt er om Hij, die uw Vader om Christus' wil geworden is, is geen mens en is niet creatuurlijk. Maar dat is heel wat anders, dan dat men tot iemand zegt: Als gij het met uw verstand diep en juist ziet, dan is er geen droefheid en geen toorn en geen berouw bij God. Zo te spreken is voor kleine kinderen goed, maar niet voor grote mensen.

Als wij zulke dingen lezen bedroeven we ons daarover. Want dan achten we daarin de majesteit van onze hemelse Vader door de scholastieke theologie aangerand. Dan wordt immers, ondanks de onbegrijpelijkheid Gods, de kleine en nietige mens tot een verstandelijk beoordelaar van God gemaakt.

Gods droefheid en Gods blijdschap is een Goddelijke droefheid en een Goddelijke blijdschap; daar zit niets menselijks in. Gods berouw en Gods toorn is een Goddelijk berouw en een Goddelijke toorn. Daar mogen we ook geen menselijke maatstaf bij aanleggen. Slechts omdat we naar Gods beeld en gelijkenis geschapen zijn, kunnen we iets verstaan als de HERE Zich in Zijn majesteit aan ons bekend maakt. Maar wie die Goddelijke werkelijkheid op welke gronden dan ook aantast en als feitelijke werkelijkheid ontkent, die houdt ten slotte niet anders over dan een uitgehold begrip, een constructie van een valse filosofie, een onbewogen en absoluut „Zijnde”, een god ja, maar niet onze levende HERE in de hemel.

De Rooms-Katholieke theologie moge een breed uitgewerkte en vernuftig beredeneerde leer van God hebben, het ware voor het Godvruchtig leven van haar gelovigen beter, als zij meer eenvoudig en minder scholastiek en zonder wijsgerige speculatie zich in haar locus de Deo (leer van God) hield aan wat de Schrift ons van onze God en Vader in Christus tot Zijn eer en onze zaligheid heeft geopenbaard.

Staan laten wat de HERE van Zichzelf zegt

Wij brengen de vraag: De HERE bedroeven — kan dat? met opzet ter sprake, omdat het scholastieke redeneren op dit punt ook in reformatische kringen gevonden wordt.

In het gestencild dictaat van Prof. K. Schilder „Christelijke Religie, Nederlandse Geloofsbelijdenis”, dl II, Kampen 1950 (verslag en uitgave geheel buiten verantwoordelijkheid van Prof. Schilder) lees ik op blz. 17:

„De Gereformeerde Theologie ontkent dat in God affecten zijn. Het woord affect komt van het verbum (werkwoord) afficere (aliquem aliqua re: iemand iets aandoen). Een affect is dus een ding of kracht waarbij wij passief zijn, iets dat van buiten komt. Dat is op God niet toe te passen, want Hij wordt nooit door iets dat buiten Hem is aangedaan. Daarom kan de iustitia God nooit 'meeslepen'; God kan Zijn 'driften' altijd baas!

Als we lezen: „toen berouwde het de Here” dan is dat geen verandering van de Voorzienigheid, maar een verandering van de effecten van de Voorzienigheid. God is geen man dat Hem iets berouwen zou. Als Hij Saul eerst voorspoed geeft en die later in het tegendeel verkeert, dan is dat geen verandering bij Hem, maar de verdere uitwerking van Zijn raadsbesluiten (voorspoed is nog geen zegen).

God past Zich hier in Zijn spreken aan bij de mens, zoals een moeder zich in haar spreken aanpast bij het taaltje van haar kleine kinderen. Wanneer God zo spreekt of

doet spreken, dan is er sprake van een anthropopathische voorstelling.”

Tot zover het citaat van Prof. Schilder.

Hij geeft hier weer een redenering van de (!) Gereformeerde Theologie. Maar het maakt de indruk, dat het ook zijn gevoel is.

Indien dit zo is, dan zou ik dit stukje scholastiek zeer betreuren. Want dan zegt de man van wetenschap, dat God nooit door iets dat buiten Hem is aangedaan. Met andere woorden: De HERE kunnen we in werkelijkheid geen verdriet „aandoen”. Dat is alleen maar bij wijze van spreken. Er zijn bij de HERE geen echte aandoeningen van droefheid en smart. Dat zegt de Schrift wel, maar dat zouden we dan moeten verstaan zoals die Rooms-Katholieke theoloog het die vader trachtte duidelijk te maken.

Het zou ons zeer verdrieten als we op grond van schoolse redeneringen niet meer eenvoudig mogen laten staan, wat de HERE van Zichzelf zegt. Dr. H. Bavinck wijst er op (Dogmatiek, dl II, bladzijde 77): „Wijl de openbaring Gods in natuur en Schrift bepaaldelijk aan mensen is gericht, daarom is het in menselijke taal, waarin God van zichzelf tot ons spreekt; daarom zijn het menselijke woorden, waarvan Hij zich bedient; daarom zijn het menselijke gedaanten, waaronder Hij verschijnt. In de Schrift komen dus niet hier en daar enkele antropomorphismen voor: de ganse Schrift is anthropomorphistisch.”

Als de HERE spreekt van zijn verstand en hart, van zijn wijsheid en wetenschap, van zijn liefde en goedheid, dan is dat alles even antropomorfistisch als wanneer Hij spreekt van zijn hand en arm, van zijn oog en oor, van zijn haat en toorn, van zijn berouw en verdriet. Dan mogen wij niet een willekeurige scheiding maken tussen dát, wat ik wél, en dát, wat ik niet werkelijk heb te nemen. Nogmaals: wij mogen niet creatuurlijk en aardse van Gods hemelse majesteit denken, maar wij moeten het toch wel werkelijk verstaan als heilige, onbegrijpelijke, majesteitelijke, Goddelijke werkelijkheid.

De HERE door onze zonden bedroeven — kan dat? Ja zeker, even zeker als het in Gods Woord geschreven staat.

B. Telder.

BOEKBESPREKING

Een actuele dissertatie *)

Op vrijdag 2 november 1962 promoveerde aan de Vrije Universiteit te Amsterdam op een proefschrift „Het eeuwige leven”. (Met name in verband met de verhouding van tijd en eeuwigheid) de bekende predikant en radio- en televisiespreker ds. Okke Jager. Promotor was prof. dr. G. C. Berkouwer. De dissertatie van dr. Jager werd verkrijgbaar gesteld als handelsuitgave en als zodanig ter recensie aan ons blad toegezonden. Kok verzorgde de uitgave voortreffelijk en het boek kost f 19,75. Het heeft even geduurd vóór we een artikel over dit boek schreven. Wie bedenkt dat het op de kop af 600 bladzijden telt, zal daar begrip voor hebben.

We typeerden in de titel dit boek als een actuele dissertatie: het staat nl. midden in de problematiek van de huidige gereformeerde theologie. Jager heeft zich de niet eenvoudige taak gesteld een proefschrift te schrijven over de laatste locus van de theologie die meestal wordt aangeduid als de novissimis (over de laatste dingen) of de consummatione seculi (over de voleinding der wereld). Wie nu een beetje in de huidige dogmatische literatuur en probleemstellingen thuis is, weet dat er de laatste jaren juist over die laatste dingen in de gereformeerde theologie veel is geschreven. In eigen kring hebben de discussies zich vooral toegespitst op de vragen die samenhangen met de z.g. tussentoestand, maar ook in breder verband zijn allerlei kwesties aan de orde gekomen. K. Schilder schreef reeds in 1935 „dat er in onze „leer der laatste dingen” veel verdiept moet worden”. Hij erkende dat de interessante pro-

*) Zeer tot onze spijt was de copij van deze recensie ter drukkerij zoek geraakt. Vandaar de late plaatsing ervan. — Red.

bleemstelling van anderen „ons op zeer veel punten gedwongen heeft tot dieper denken“), zijn eigen boek „Wat is de hemel?“ is een treffend voorbeeld van dat dieper denken. Nog niet zo lang geleden bespraken wij in dit blad de beide delen die prof. Berkouwer schreef over „De wederkomst van Christus“, twee belangrijke boeken waarin evenzeer de nieuwere probleemstellingen in deze locus van de dogmatiek onder ogen worden gezien. En nu deed dr. Jager in deze dissertatie eveneens een poging de vraagstukken welke hier aan de orde komen, opnieuw door te denken en te beantwoorden.

Jagers boek is eigenlijk van het begin tot het einde een forse verdediging van de these dat de tijd bij de wederkomst van Christus niet wordt afgesloten maar doorloopt in het eeuwige leven. Hij formuleerde dat zo in de eerste stelling bij zijn proefschrift, waarin de kern van zijn boek is vervat: de theologie heeft in de loop der eeuwen zich steeds weer schuldig gemaakt aan miskennis van de goed-geschapen tijd door te loochenen dat de tijdsstructuur van het geschapene, niet aangetast door de zonde, in het eeuwige leven niet wordt opgeheven. . . . Het gaat dus over de vraag: wat geschiedt er bij de wederkomst van Christus? Gaat de structuur van het geschapene-als-tijd dan door of betekent het intreden van de eeuwigheid dat er aan de tijd, de geschiedenis, een einde komt? Treedt er een geheel nieuwe fase in voor de schepping of niet? Vandaar ook de ondertitel van Jagers boek: het eeuwige leven wordt hier besproken met name in verband met de verhouding van tijd en eeuwigheid. We bevinden ons dus met dit boek eigenlijk op de grens van de theologie en de filosofie. Er zijn zuiver theologische partijen in dit boek: als zodanig vallen vooral het begin en het einde te noemen. Het eerste deel: Credo vitam aeternam (ik geloof het eeuwige leven) concentreert zich op de vraag hoe de woorden „en het eeuwige leven“ in het Apostolicum (de XII artikelen) gekomen zijn en wat ze daarin naar de overtuiging van de oude kerk betekenen. Het laatste deel: Bijbels licht over het eeuwige leven, bespreekt met name de bijbelse gegevens over tijd en eeuwigheid, leven (en dood), het eeuwige leven, en is vooral exegetisch opgezet. En daartussen ligt de hoofdmoot van het boek: Bezinning en interpretatie in de loop der eeuwen, waarin dan vooral allerlei theologische en wijsgerige vraagstellingen betreffende de verhouding tijd-eeuwigheid aan de orde komen. Het spreekt vanzelf dat voor een theoloog het eerste en laatste deel het meest interessant zijn. Toch zou ik 't middengedeelte niet graag willen missen. Het laat zien welk een nauw verband er tussen de theologie en de filosofie is.

In de hoofdstelling van zijn boek sloot Jager zich zonder reserve aan bij prof. K. J. Popma. In diens „Levensbeschouwing II“ heeft deze met grote kracht geponeerd dat de tijdsstructuur van het geschapene niet door de zonde is aangetast en opponeert Popma fel tegen de mening dat op de jongste dag het intreden van de eeuwigheid zou betekenen dat de tijd te niet gedaan wordt: „De mens in het eeuwige leven na de opstanding des vlees is precies zo temporeel als de mens hier en nu: anders zou hij ophouden schepsel te zijn“). De hemel en de hel zijn precies zo in de tijdsstructuur van het geschapene begrepen als de aarde en dat houdt bij het intreden van de eeuwigheid niet op! Ziedaar de draad van het betoog die door heel het boek van Jager heenloopt. Dat brengt de auteurs er toe positie te kiezen tegen K. Schilder die wel staande hield dat de hemel (en de hel) een geschiedenis doorloopt tot op de jongste dag maar die de tijd dan ook beëindigd ziet. De tijd (en de geschiedenis) zijn onderworpen aan de wisseling en de voortgang die aan de geschiedenis eigen zijn: op de jongste dag treedt in wat Schilder het perfectum praesens van de eeuwigheid noemt. Dat wil zeggen: de geschiedenis, het verloop van de tijd is dan tot rust gekomen, buik en spijs zijn te niet gedaan, vegetatie en seksualiteit zijn opgeheven, de wereld is tot consummatie gebracht. Schilder zegt dan ook, dat de mens bij zijn sterven „uit de tijd“ raakt, wat door Jager bestreden wordt. Jager ziet in deze visie van K. Schilder een logicistisch, speculatief en systematiserend denken, „dat hem o.a. brengt

tot een devaluatie van de tijd en van Gods spreken in de tijd“).

Jager staat met deze positiekeuze midden in de ontwikkelingsgang van het eigentijdse denken, evenzeer als Popma bij wie hij zich aansloot. Hier blijkt n.l. wat ik boven reeds even noemde n.l. hoezeer theologie en filosofie aan elkaar verwant zijn. Daarom is het brede filosofische overzicht in het midden van de dissertatie beslist niet zinloos. Jager laat daarin n.l. zien hoe allerlei eschatologieën samenhangen met de filosofische bezinning van de tijd, waarin ze werden ten beste gegeven. Zo is het zeer interessant te zien hoe in de negentiende eeuw de theologie vrijwel geheel aan de eschatologie voorbij ging. Men meende toen dat de Europese mensheid in een voortgaande zedelijke ontwikkeling begrepen was en had geen behoefte aan eschatologische verwachtingen die een breuk met die ontwikkeling betekenden.

Maar datzelfde geldt nu ook van de twintigste eeuw. Het nu heersende existentialistische denken wil afrekenen met alle idealisme (de existentie gaat vóór de essentie zegt Sartre), het gaat nu om de existentie van de mens en het aan de aarde en aan de dood gebonden zijn van die existentie, en om de misère van die existentie: en dat heeft zijn gevolgen voor de eschatologie. Zodoende keerde de theologie zich af van elke spiritualistische vervluchtiging van het eeuwige leven. De nieuwe hemel en de nieuwe aarde zijn niet iets vreemds, gaan niet op in het spiritueel genieten van God, maar worden meer realistisch gezien. K. Schilder bracht in zijn boek over de hemel de realiteit van het leven op de nieuwe aarde ende nieuwe hemel weer met kracht naar voren en Berkouwer schreef het laatste hoofdstuk van zijn eerste boek over de wederkomst van Christus onder de veelzeggende titel: de nieuwe aarde.

Door de nieuwe bijbelstudie is de messiaanse visie van Israel op het leven in Kanaän, waar ieder zal zitten onder zijn eigen wijnstok en vijgeboom, sterk gaan meespreken in de eschatologische verwachting van de christenheid. Dat brengt met zich mee een zich sterk afkeren van de visie op de hemel die lange tijd in de orthodoxie heeft geleefd als een plaats, waar de zaligheid eigenlijk alleen opgaat in het genieten van de tegenwoordigheid Gods en het ontslaan zijn van alle ellende van deze aarde. Zelfs een overigens uitstekend reformatorisch dogmaticus als E. Böhl schreef nog in zijn dogmatiek uit 1887: „ein sichtbarer Himmel und ein materielle Erde ist gar nicht mehr nötig, weil die Seligen mit ihrem erklärten Leibe bei dem Herrn sein. . . .“).

We zijn van mening dat er veel in deze ontwikkeling is dat bijval verdient. De christelijke verwachting richt zich op de verlossing van de schepping: Romeinen 8 is er vol van. Maar er zijn grenzen en hier zet onze kritiek in. Te stellen dat de tijd na de jongste dag doorgaat zoals Popma-Jager willen, is een onhoudbare these. Ze is bovendien in strijd met wat Jager ook poneert n.l. dat onderscheid gemaakt moet worden tussen Goddelijke en creatuurlijke eeuwigheid. Wat is de zin van deze creatuurlijke eeuwigheid, indien de tijd na de jongste dag voortgaat? Jager verweekelt zich hier in innerlijke tegenstrijdigheden. Hij wil aan de ene kant aan het eeuwige leven een van de tijd vóór de jongste dag onderscheiden zijn geven. Op zijn eigen typerende manier zegt hij: „wij gaan niet terug naar het paradijs; het paradijs gaat mee met ons, de stad in“). Bovendien wil hij in het eeuwige leven niet zien een herstel van de schepping in integrum zonder dat de vruchten van Christus' verlossingswerk het nieuwe Jeruzalem worden binnengedragen. Op dit punt oefent hij terecht kritiek op Rothuizen die zich bij Van Ruler aansluit. Heel de vrucht van de periode tussen val en voleinding wordt vergaderd in het eeuwige leven: „De moeder der levenden zal een nieuw lied zingen met de vader der gelovigen“). Dat zijn juweeltjes van zeggings, waaraan men in dit boek de Okke Jager van dagsluitingen enz. telkens weer herkent, of om het wat theologischer, maar even pregnant door Jager te horen zeggen: „Het midden blijft een stempel zetten op het einde“). Maar als dat zo is: weegt de these dat de tijd na de jongste dag voortgaat wel op tegen de consummatiegedachte die toch stellig in dit

Inhoud „Opbouw“

Over de sabbath	J. O. M.
Het komt bij de bestudering van de geschiedenis onzer kerken en met name hare officiële stukken op grote nauwkeurigheid aan	C. Vonk
Kerkelijk Leven	G. V.
Te Berde	A.
De Here bedroeven - Kan dat?	B. T.
Boekbespreking	R. H. B.
„	P. A. H.
Persschouw	
Ingezonden	
Kerknieuws	

verweer tegen Rothuizen besloten ligt? Ik zou toch op dit punt K. Schilder werkelijk niet het insigne van speculatief en logicistisch denker willen uitreiken als hij in zijn „Wat is de hemel?“ met zo grote kracht pleit voor de eigen aard van het eeuwige leven tegenover de tijd. Dan komt de door Jager terecht naar voren gebrachte onderscheiding tussen de eeuwigheid Gods en de eeuwigheid van mensen en engelen inderdaad tot haar recht, al vind ik de term „creatuurlijke eeuwigheid“ niet bijzonder geslaagd.

Er is nog een reden die mij weerhoudt mij bij Popma-Jager aan te sluiten. De gedachte dat na de jongste dag de tijdsstructuur zich voortzet, accentueert mij te weinig de breuk die de jongste dag in de ontwikkeling van de geschiedenis brengt. We raken hier één van de belangrijkste aspecten van het gereformeerde dogmatische denken. De kracht van Calvijns denken was juist dat hij in zijn leer van de besluiten Gods de tijd in Gods hand legde. Ik weet wel dat met die leer van de besluiten hopeloos scholastisch is geopereerd en dat daar veel ellende uit voortgekomen is. Maar aan de andere kant: wie ze prijsgeeft heeft één van de zenuwen van de kracht in het gereformeerde denken doorgesneden. Op dit punt heeft Karl Barth in II, 1 van zijn Dogmatiek belangrijke opmerkingen gemaakt waarvan we leren kunnen. Hij zegt dat het „Gewalt“ en de „Stärke“ van de gereformeerde theologie daarin bestond dat zij het mensenleven besloten zag in Gods eeuwige raadslag en hij zegt „Wer wollte und dürfte hier widersprechen?“). Hij pleit er vervolgens voor niet alleen het „uit Hem“ van Rom. 11 : 36, tot zijn recht te doen komen in de leer van de eeuwigheid Gods maar ook het „door Hem“ en „tot Hem“. Welnu, in Schilders uiteenzettingen over het eeuwige leven als consummatie van de tijd, perfectum praesens, tot rust en rijpheid gebrachte tijd, komen dat door en tot God tot hun recht. Door de catastrofe van de jongste dag heen die voor ieder mens in zekere zin in de dood al realiteit is, voert God de wereld tot haar consummatie. Daarin vindt ons denken rust meer dan in een eeuwig zich voortzettende tijdsstructuur. Ik meen dat de exegese die Jager in dit verband van 1 Corinthhe 15 : 24 geeft: daarna het einde (to telos!) wanneer Hij het koningschap aan God den Vader overdraagt, te vlak is. Jager zegt: „hier wordt in elk geval niet gezegd dat de tijd ophoudt“). Maar wel vervolgt hij terecht: „Juist 1 Cor. 15 legt alle nadruk op het feit, dat de voleinding in het verlengde van onze tijd ligt“. Ik ben het daar geheel mee eens, maar daarom wil ik de conclusie dat hier niet gezegd wordt dat de tijd ophoudt, beslist niet trekken. Calvijns zegt bij deze tekst, en de Kommentaar van Meyer zegt dat hij daarmee in overeenstemming is met de doorlopende exegese sinds Chrysostomos: dan komt derhalve het einde, d.w.z. de eindpaal van onze levensgang, een veilige haven (prachtig beeld!), een situatie waarin wij niet meer onderworpen zijn aan verdere veranderingen“). In dat: en dan het telos ligt de consummatie gedachte ten aanzien van het eeuwige leven ten volle uitgedrukt: telos niet teleuté, d.w.z. consummatie, niet slechts een „slot“.

Intussen: de motieven welke Jager in zijn zich aansluiten bij Popma drijven, verdienen ten volle de aandacht en zijn zeker op vele plaatsen te honoreren. Het gaat hem er om plaats te maken voor Gods meeleven met het geschapene. Hij wil in zijn strijd tegen een verward eeuwigheidsbegrip ruimte maken voor het beweeglijke spreken van de Schrift

over Gods ten volle betrokken zijn op de dingen van ons leven en onze geschiedenis. Hier zegt hij opmerkelijke dingen. God „haalt zijn hart op aan onze klok. Hij brengt onze kinderen naar school, en als ze stil staan bij het eerste sneeuwlokje, staat Hij ook even stil¹¹⁾”. Nu, wie dit leest wordt er stil van. Jager is zich ten volle bewust welke gevaren hem hier bedreigen. In een bespreking van het proefschrift van Kuitert over de mensvormigheid Gods, waarschuwt hij ervoor (na waardevolle elementen in deze dissertatie te hebben aangewezen) dat wij Gods eeuwigheid niet in de tijd moeten laten opgaan. „De betrokkenheid op de tijd behoort tot het wezen van zijn eeuwigheid, maar de verhevenheid boven de tijd evenzeer¹²⁾”. Hier is echter weer alle reden aandacht te vragen voor de gereformeerde leer van de besluiten die juist het verheven zijn van God boven de tijd vastgelegd heeft in deze schriftuurlijke notie dat God de geschiedenis vanuit en door zijn besluiten niet alleen regeert maar ook tot voleinding, consummatie brengt.

Jager bespreekt vrij uitvoerig de vraagstukken die met de z.g. tussentoestand samenhangen. We vinden dit een sterk gedeelte van zijn dissertatie, ook exegetisch. Hij wil trouwens de kwestie van de tussentoestand ook vanuit dogmatische thesen bespreken. De trouw van God en de ondeelbare eenheid van Christus en de zijnen verzetten zich volgens hem tegen het verwerpen van de zaligheid terstond na het sterven. Het tekstenmateriaal zelf dat hij aanvoert is m.i. overtuigend: o.a. Luc. 9 : 31; Luc. 23 : 43; fraai ook de bespreking van Openb. 6 : 9-11. Ik stem geheel in met zijn exegese van Op. 14 : 13: zalig zijn de doden, die in den Here sterven, van nu aan. Het „van nu aan” laat Jager slaan op het moment van het sterven en ik meen terecht. Van belang is dat hij er op wijst dat de moeilijkheden die hier rijzen vooral voortgekomen zijn vanuit het z.g. antropologische standpunt. Doordat wij in ons moderne denken de eenheid van lichaam en ziel veel sterker beklemtonen dan vroegere dogmatici, is men de zaligheid voor de ziel na het sterven disputabel gaan stellen. Jager sluit zich echter aan bij Berkouwer en Herman Ridderbos die terecht hebben gesteld dat in het Nieuwe Testament dit z.g. antropologische gezichtspunt nauwelijks een rol speelt maar veelmeer het christologische: de doden zijn „met Christus”. Dat moet ons hier in ons denken beheersen. Ik wees daar reeds eerder op in de bespreking van de boeken van Berkouwer. Misschien kan het hen die met deze dingen moeite hebben helpen, wat Haitjema over deze kwestie schrijft. Hij onderscheidt tussen twee eschatologische grenzen waar wij als gelovigen mee te maken krijgen. De eerste is die van het sterven, de tweede de wederkomst van Christus. Hij wil in de dogmatiek deze beide grenzen scherp onderscheiden, maar hij vraagt er de aandacht voor dat voor het geloofsbesef van Gods kinderen beide grenzen in feite samenvallen. Hij wijst op een frappante plaats bij Kuyper die schreef dat toen Paulus stierf hij buiten de tijd was. „Voor hem is sedert zijn sterven tot nu toe geen tijd verlopen en voor hem zal er geen tijd verlopen tot de wederkomst des Heeren. Voor hem is dus de dood en de parousie volkomen gelijk. . . . Voor een christen valt eigenlijk zijn persoonlijke dood en de parousie des Heeren samen¹³⁾”. Dat is een visie die te overwegen valt, al zijn hier zeker niet alle moeilijkheden mee opgelost. Zo zegt Jager van de tussentoestand, dat zij geen „eindstation is, geen reünie van oudstrijders, maar een wachtlokaal¹⁴⁾”. Ook dat is ongetwijfeld een bijbelse notie.

We volstaan met de bespreking van de voornaamste kwesties waarvoor deze dissertatie ons plaatst. Op allerlei details ingaan zou buiten het bestek van dit artikel vallen. We willen er echter met nadruk op wijzen dat Jager in zijn historisch overzicht nog allerlei andere theologische en filosofische interessante en actuele kwesties aansneet. We noemen: zijn bespreking van Schilders definitie van de eeuwigheid en de kritiek daarop door Popma¹⁵⁾; van Luthers bekende these: simul peccator¹⁶⁾; zijn kritiek op Popma's bewering dat Calvijn Christus na zijn hemelvaart buiten de tijd stelt, de aan deze kritiek gewijde stelling is m.i. volkomen juist¹⁷⁾. Ook zijn bespreking van de ongenoegzaamheid

van de negentiende-eeuwse eschatologie is waardevol. Alles samenvattend menen we met een actuele en belangrijke dissertatie te doen te hebben: in de eerste plaats vanwege het waardevolle historische overzicht; ten tweede vanwege de heldere bespreking van het ontstaan en de plaats van het credo vitam aeternam in het Apostolicum; ten derde vanwege de vele flitsende gedachten en exegetische opmerkingen in het laatste gedeelte waarin de bijbelse boodschap aangaande het eeuwige leven worden besproken en ten vierde (last not least) vanwege de durf waarmee Jager het centrale probleem te lijf gaat, al delen we zijn visie niet. De auteur is in de nederlandse theologische en kerkelijke wereld een figuur van bijzonder formaat. Hij heeft in hoge mate de gave het evangelie voor de huidige buitenkerkelijke en post-christelijke mens te vertolken in gedicht, radiovoordracht en televisiedagsluiting. In de „toenaderingspogingen” (om met Herman Ridderbos te spreken) van 1959 en 1960 heeft hij zich een actief en integer man betoond aan wien we hier in Twente zeer goede herinneringen hebben. Hij draagt onze vrijgemaakte kerken een goed hart toe en zag er niet tegen op meermalen publiek hetgeen in 1944 geschied is, te veroordelen. Het feit dat hij de gereformeerde theologie met dit indrukwekkende proefschrift verrijkte is een hartelijke felicitatie aan zijn adres (en aan dat van zijn promotor!) waard.

Enschede

R. H. Bremmer

Post Scriptum: toen ik dit artikel gereed gemaakt had, zag ik dat ik twee dingen vergeten had. In de eerste plaats wil ik de aandacht vragen voor de twee historische stellingen van Jager die ik met grote instemming las. Stelling 12 luidt: **Calvijns invloed op de artikelen van Wezel (1568) is onmiskenbaar.** Haitjema wees in zijn belangrijke artikel „Calvijn en de oorsprongen van ons Vaderlandsche Gereformeerde kerkrecht” in de bundel „Christendom en Historie”, 1925 reeds op de onmiskenbare invloed van Calvijn op de kerkvergadering te Wezel. Jager komt dit nu in zijn stelling bevestigen. Stelling 13 is ook interessant: **De door de Haagsche Synode van 1586 gewijzigde (en door de Dordtse Synode gehandhaafde) redactie van de tweede doopvraag betekent geen reductie van de gereformeerde confessie tot het Apostolicum.** Met deze stelling ben ik ook bijzonder ingenomen. Jager kiest hier positie tegen H. H. Kuyper in zijn hevige strijd met M. A. Gooszen en Van Langeraad in het begin van deze eeuw over de tekst van de tweede doopvraag. Die luidde in de door de Haagse synode van 1586 vastgestelde tekst: Ten anderen oft ghij de leere des Ouden ende des Nieuwen Testaments die inde articulen des Christens ghe-loofs begrepen is, ende dien vogende inde christelijke kercke geleert wordt, niet bekennt de warachtighe ende volcommen leere der salicheijt te wesen. Volgens H. H. Kuyper wijzigde de Dordtse synode deze tekst in het „alhier geleerd wordt” dat sindsdien de meeste uitgaven hebben. Jager kiest positie tegen deze opvatting van H. H. Kuyper en is van oordeel dat Dordrecht de lezing van 1586 handhaafde. Wie onze artikelen destijds in dit blad gelezen heeft over deze kwestie, zal verstaan dat wij met deze stelling bijzonder ingenomen zijn. Hetzelfde verdedigde ik zelf nl. in het debat dat onder ons gevoerd is over deze kwestie in verband met de tekst van het formulier voor belijdenis doen, waarin deze doopvraag werd overgenomen. Een later door professor Kamphuis voor de gereformeerde onderwijzers gehouden referaat, waarin hij zich bij H.H. Kuyper aansloot, overtuigde mij niet. Misschien vind ik nog eens tijd wat breder van antwoord te dienen. Met Jager stem ik ook in dat het aanvaarden van deze tekst **niet** betekent een reductie van de confessie tot het apostolicum. Daarom was ook heel het debat over deze kwestie wat dit facet aan de zaak betreft een storm in een glas water.

In de tweede plaats wil ik tenslotte nog opmerken dat in deze dissertatie pijnlijk een register gemist wordt. Waarom zorgen de schrijvers van proefschriften toch niet voor een goed register en een gedetailleerde inhoudsopgave? Het maakt het werken met zulke boeken veel gemakkelijker. Het waardevolle historische overzicht zou veel meer

tot zijn recht gekomen zijn als er zulk een register aan toegevoegd was.

- 1) K. Schilder, **Wat is de hemel?**, 1935, blz. 67.
- 2) K. J. Popma, **Levensbeschouwing I**, 1958, blz. 75.
- 3) O. Jager, **Het eeuwige leven**, 1962, blz. 403.
- 4) E. Böhl, **Dogmatik**, 1887, S. 611.
- 5) O. Jager, **A.w.**, blz. 569.
- 6) **A.w.**, blz. 570.
- 7) **A.w.**, blz. 575.
- 8) Karl Barth, **K.D.**, II, 2, 1940, S. 712.
- 9) O. Jager, **A.w.**, blz. 503.
- 10) Tunc ergo finis, id est meta cursus nostri, quietus portus, conditio nullis amplius mutationibus obnoxia.
- 11) **A.w.**, blz. 532.
- 12) **A.w.**, blz. 525.
- 13) A. Kuyper, **Dictaten Dogmatiek, IV, Locus de cons sec.**, blz. 23. Haitjema over deze dingen in **Dogmatiek als apologie**, 1948, blz. 342 vlg. Jammer dat Jager Haitjema in zijn vele literatuur niet verwerkt heeft.
- 14) **A.w.**, blz. 509.
- 15) **A.w.**, blz. 48 vlg.
- 16) **A.w.**, blz. 103 vlg.
- 17) **A.w.**, blz. 125. De stelling luidt: Ten onrechte stelt Dr. K. J. Popma dat volgens Calvijn Jezus van Nazareth na Zijn verhoging niet meer de schepping bewoont.

„De kanonnen van Augustus”, door Barbara W. Tuchman, uitgave H. J. Paris, Amsterdam, prijs f 19,50.

In verschillende kranten, week- en maandbladen herdenkt men in deze dagen het feit dat 50 jaar geleden de eerste wereldoorlog uitbrak. Bij deze herdenking mag onze periodiek niet achterblijven en wij hebben gemeend het beste ons doel te kunnen bereiken door een boek te bespreken, dat weliswaar niet van recente datum moge zijn, maar dat door zijn veelheid van informatie, juist waar het die eerste dagen van het uitbreken van de oorlog betreft, zijn weerga niet heeft. Barbara Tuchman, kleindochter van de befaamde Amerikaanse financier en ambassadeur Morgenthau, heeft na zorgvuldig bronnen-onderzoek een boek geconcipeerd, dat leest als een roman en dat doortrokken is van een diep-menselijke toon. Zij begint haar verhaal een Meimorgen in 1910, als in Londen de gestorven koning Edward VII (de beruchte „son of Victoria”) ten grave gereden wordt door keizers, koningen, prinses, hertogen, markiezen, graven, presidenten en gezanten. Voor het laatst ziet Europa een schitterende stoet van bijna alle machtigen der aarde bijeen. Kaiser Wilhelm II, de grootste dwaas die ooit over het Duitse rijk regeerde, put zich bij de begrafenis van de door hem gehate oom uit in beleefdheden, achter de schermen zetten de diplomaten de politiek van een omsingeling van het dreigende Duitse keizerrijk voort. In de volgende hoofdstukken komt telkens één land aan de beurt. Daar is Frankrijk, dat hunkert naar revanche en dat, beziel door een nieuw élan, een nationaal réveil doormaakt, ondanks binnenlandse politieke tegenstellingen.

Interne machtsverhoudingen bepalen veel sterker de buitenlandse politiek in het als altijd aarzelende Engeland. Mogen we de schrijfster geloven, dan wordt Albion „met de hakken over de sloot” in de oorlog gesleurd, vooral doordat de jonge Churchill op het beslissende moment geheel zelfstandig handelend optreedt. En dan is daar Rusland, het onmetelijke rijk, dat dank zij koning Winter een eeuw geleden Napoleon tot de terugtocht dwong, maar dat rond de eeuwwisseling smadelijk de oorlog tegen Japan verloor. Rusland, het land waar een onnozele keizer Nicolaas niets heeft in te brengen, waar de keizerin dweept met een religieuze fantasee als Raspoetin, waar het volk onnoemelijke ontberingen lijdt en waar de reusachtige legers slechts stapje voor stapje op gang zullen komen. België krijgt verhoudingsgewijs veel aandacht; het dankt zijn ontstaan aan het feit dat Engeland een neutraal bruggehoofd tegenover de Duitse en andere continentale machten wilde hebben; het kreeg een oom van Victoria als koning toegewezen, diens kleinzoon Albert bezet de troon als de oorlog in het westen uitbreekt. In het oosten was de inzet: de machtsaanspraken van Oostenrijk-Hongarije tegenover het kleine Servië, in het westen: de schending van België door de hoofdmacht der „centralen”, nl. Duitsland.

Merkwaardig genoeg — en dit lijkt mij de grootste fout van dit boek — neemt de schrijfster ons helemaal niet mee naar Wenen, dat tenslotte het eerste ultimatum de wereld inzond, nl. na de moord op kroonprins Franz Ferdinand.

Het boeiendst beschreven is de aarzeling in het Duitse hoofdkwartier. Tot de laatste minuut heeft Duitsland de kans gehad een twee-fronten-oorlog te vermijden. De kwesties met Engeland en Frankrijk zouden te plooiën zijn geweest en Duitsland had waarschijnlijk mogen

afrekenen met Rusland, waarbij Engeland de lachende derde zou zijn geweest. Maar de zaken liepen anders: (blz. 95) „Majesteit” zei Moltke (de chef-staf van het duitse leger H.), „dit kan niet. Het vervoer van miljoenen kan niet worden geïmproviseerd. Als uwe majesteit erop staat het hele leger naar het oosten te sturen dan zal dat geen gevechtssklaar leger zijn, maar een gedesorganiseerde bende gewapenden, verstoppen van iedere toevoer”. Moltke besloot met een frase, die er altijd aan te pas komt als militairen politiek bedrijven: „het is nu eenmaal vastgesteld en het kan niet worden veranderd”. Op de volgende bladzijde vertelt de schrijfster ons dat het wel anders had gekund, volgens een publicatie van Von Staab, hoofd van de duitse militaire spoorwegen. Ook als Wilhelm weigert te tekenen herhaalt Moltke zijn woorden en... de keizer zwicht.

Op die warme augustusavond in Berlijn werd er beslist over het lot van miljoenen over een tijdsverloop van vele jaren. Door een sentimentele keizer en een reeds half-seniele generaal? Neen, door den Koning der koningen en den Heer der heren. Sommigen in dit grote drama hadden daar oog voor: (blz. 99)

„Om zeven uur des avonds, het tijdstip, waarop de Duitsers Luxemburg binnenvielen, overhandigde in Sint Petersburg ambassadeur Pourtalès (ondanks zijn franse naam een Duitser H.), zijn waterig-blaauwe ogen roodomrand, zijn witte sik en zijn handen trillend van emotie, de duitse oorlogsverklaring aan de russische minister Sazonof. „De vloek der volken zal over U komen!” riep Sazonof. „Wij verdedigen onze eer”, zei de Duitser. „Uw eer heeft hier niets mee te maken. Maar er is een goddelijke gerechtigheid”. „Dat is waar”, mompelde Pourtalès, „een goddelijke gerechtigheid”. Hij wankelde naar een raam, leunde tegen het kozijn en barstte in tranen uit.”

Er werd trouwens opvallend veel gehuild in die dagen, vooral door duitse ambassadeurs die oorlogsverklaringen overhandigden. Wij hebben in Mei 1940 daar ook een staaltje van meegeemaakt, toen de gezant Zech-Burkersroda huilend een papiertje aan onze minister Van Kleffens voorhield. „De man beefde zo, dat ik het vodje uit zijn vingers moest trekken”, zou onze minister later schrijven.

We zijn nu vijftig jaar verder dan de tijd waarover dit grootse boek handelt. Duitsland is niet één maar twee keer verslagen en het is verdeeld tot op de dag van vandaag. In 1940 hebben de duitse strategen veel fouten van hun directe voorgangers vermeden, de „Blitzkriege”, zowel in het westen als in het oosten, verliepen met meer succes. Maar ook ditmaal kwam de straf van Hem, die leeft en op dees' aard Zijn vonnis geeft.

Dit boek „De kanonnen van Augustus” is een zeldzaam leerzaam boek. Wij raden een ieder, die geïnteresseerd is in de geschiedenis, het te lezen en te bestuderen. Men leest het de eerste keer om het verhaal, de tweede keer om de personages, de derde maal om de achtergronden.

Wie het aanschaf zal het lezen en herlezen, zal het zijn opgroeiende kinderen in handen kunnen geven met als motto „zo was het ongeveer in de dagen van je ouders en grootouders”. Het boek is ook — zij het nergens opzettelijk — een getuigenis. Het is een aanklacht tegen alles wat zich hoog en verheven acht, het is soms ontroerend vanwege kleine particuliere bijzonderheden, het kwam — de oplettende lezer geve daarop acht, — uit de pen van iemand die wellicht niet onbekend is met de God van Israël.

Rotterdam.

P. A. Hekstra.

PERSSCHOUW

De situatie in de Chr. Geref. Kerken

In De Wekker van 6 nov. schreef ds Velema een artikel waarin hij iets zegt over de situatie in de Chr. Geref. Kerken. Hij zette boven zijn beschouwingen daaromtrent: Er hapert iets.

Ik neem dit artikel niet over met de bedoeling er op te wijzen dat het ook in de Chr. Geref. Kerken lang niet in orde is! Er is in onze kerken wel zoveel niet naar de wil van God dat we over anderen maar liever moeten zwijgen.

Neen, ik neem het in onze Persschouw over omdat daarin zo eerlijk gesproken wordt over de tekortkomingen van deze zusterkerken; omdat er een warme liefde voor deze kerken uit spreekt, omdat het zo duidelijk zegt waar het in het leven der kerk vóór alles op aankomt en omdat er weinig is dat de ware toenadering van de kerken zo bevordert als een oprechte, openlijke — en wederzijdse! — erkenning van eigen zonden en gebreken.

Het is een goede, zelfs noodzakelijke zaak de lens van tijd tot tijd te richten op onszelf, op eigen kerkelijk leven. De bedoeling van deze rubriek is werkelijk niet ons kerkelijk standje te verdedigen tot en met, eigen kerkelijk paadje schoon te vegen om daarna weer over te gaan tot de orde van de dag in grote zelfgenoegzaam-

heid: wij hebben het en wij zijn het. Het hebben van een kerkelijke overtuiging en het besef van onze eigen plaats in deze tijd sluit het signaleren van eigen zonden, gebreken en zwakheden niet uit, evenmin als het signaleren van deze dingen in strijd behoort te zijn met liefde tot eigen kerken.

Aanleiding

Dezer dagen las ik o.a. een brochure van ds C. Vonk (geref. pred. - vrijgemaakt) te Schiedam: De substantie van de Catechismus. De brochure behandelt specifiek vrijgemaakte kwesties, die op dit ogenblik in deze kerken aan de orde zijn en daar het nodige stof doen opwaaien. Op de laatste bladzijde roept hij op tot kerkelijk zelfonderzoek. We lezen zeer ontdekkende woorden: „In plaats dat we onze tijd verspillen aan allerlei kleingoed, wordt het hoog tijd de vraag te stellen, waar, waar al die onenigheden toch vandaan komen en hoe we er af komen? Vandaar die uittocht van nu al verscheidene duizenden uit onze gemeenten? Waarom voegen zich bovendien zo weinigen bij ons? Omdat het niet gemakkelijk gebeurt dat een hatelijke vrouw getrouwd wordt. We kunnen nu wel met de vuist op tafel slaan en de Christelijke Gereformeerde Kerken willen dwingen zich met ons te verenigen, maar liefde laat zich niet sommeren. Wie heeft er nu lust op visite te gaan, laat staan te gaan wonen in één huis met mensen, onder wie twist en weedracht aan de orde van de dag zijn?”

Nu gaat het me in dit citaat niet om wat gezegd wordt over de verhouding tot ons, al noteren we deze dingen wel; ze zijn trouwens in andere woorden vaker gezegd.

Bij het lezen van deze regels drong de vraag zich op: is de situatie in onze kerken wel rooskleurig?

Wie eerlijk deze vraag onder ogen ziet kan niet gemakkelijk en spoedig een bevestigend antwoord geven.

Symptomen

Het is waar: ons kerkelijk leven wordt niet gesteund door kerkelijke procedures als bij onze kerkelijke bureaus aan de orde van de dag zijn. We kunnen er dankbaar voor zijn, maar voldaan mogen we allerminst zijn.

Het is ook waar dat er nog verblijdende dingen zijn in het plaatselijke gemeentelijke leven. Er is in vele gemeenten een goede offervaardigheid, al komen we nergens toe aan het voorbeeld van kerkleden in Amerika en Canada, waar vaak 10 procent van het inkomen voor kerk en school wordt gegeven. Ook zijn er nog kerken, waar met graagte 's zondags geluisterd wordt naar het Woord Gods, de opkomsten uitstekend zijn, de middagdienst niet al te zeer beneden de opkomst van de morgendienst ligt.

Maar er staat zo veel tegenover.

Hoeveel gemeenten zijn er niet, waar de fleur er af is; waar de zaak bij elkaar wordt gehouden zo goed en kwaad als het kan; waar allerlei verschillen de verhoudingen vergiftigen; waar de kerkeraad niet het vertrouwen van de gemeente meer heeft; waar spanningen zijn tussen de jeugd en de ambtsdragers; waar het pastorale werk niet voldoende aandacht krijgt; waar de liefde niet uitstraalt en geen menigte van zonden bedekt; waar de vreugde van het kerkzijn wordt gemist.

Breder gezien — het bezoeken van kerkelijke vergaderingen is in bepaalde gevallen geen onverdeeld genoegen. De korte verslagen in ons kerkelijk orgaan en ook de meer uitgebreide in de kerkbladen geven de eigenlijke sfeer niet weer. Ouderlingen, die voor het eerst een classicale vergadering meemaken, worden vaak diep ontuchtend en krijgen de teleurstelling van hun leven te verwerken. Een groot gedeelte moet in comité worden gehouden, want er zijn moeilijkheden in één of meer kerken te bespreken. Uren sleept de vergadering zich voort zonder dat men verder komt. Uit een recente brief van een collega: „Zonde van geld en tijd dergelijke vergaderingen, waarin, zoals deze keer heel sterk 't geval was, alleen een paar dominees het woord hadden en de afgevaardigden alleen werden gehoord bij het uitbrengen van verslag art. 41. Wat hapert er aan ons kerkelijk leven? En waar blijven onze „ouderwetse degelijke ouderlingen”, die met gezag konden spreken?”

En onze presentatie naar buiten?

We zijn sterk in het negatieve: we kunnen zo heerlijk zeggen en laten zien hoe het niet moet. Maar als we moeten zeggen hoe het wel moet, zwijgen we. Nu is neen zeggen op zichzelf niet te veroordelen. In bepaalde gevallen moet men er ook mee volstaan. Maar dan moet dat neen krachtig, liefdevol en profetisch worden gesproken. En daar ontbreekt het nog wel eens aan.

En — als op deze wijze neen wordt gezegd, dan zijn er direct allerlei stemmen, die dit neen belachelijk gaan maken om naar buiten de kracht van dit neen te breken.

Er worden discussies gehouden over de wijze, waarop ons beginsel gehanteerd wordt, zonder dat een liefdevol begrip blijkt t.a.v. de achtergronden van ons kerk-zijn en de eigen plaats, die onze kerken innemen alsmede de reële si-

tuatie van eigen kerkelijk leven. Gevolg — de jongere generatie doet verwijten aan de oudere generatie en begrijpt maar niet waarom deze het zo doet; en in de oudere generatie zijn figuren, die zelf zoveel dingen anders zouden willen en de kritiek der jongeren best qua bedoeling kunnen begrijpen, maar die het kruis dragen, niet begrepen te worden.

Er hapert iets...

En de evangelisatie blijft het zwakke punt in het kerkelijke leven ondanks verblijdende wolkes als eens mans hand.

Verwekken wij de buitenstaanders tot jaloersheid?

De vraag geldt ook voor ons kerkelijk leven: waar komen toch al die onenigheden, al dit langs elkaar heenleven, praten en schrijven toch vandaan?

Zelfonderzoek

De tijd voor kerkelijk zelfonderzoek is aanbroken.

Zonder elkaar verwijten te doen zullen we het over bepaalde uitgangspunten duidelijk eens moeten zijn. Ontbreekt dat, dan heeft het geen zin deze zaak aan de orde te stellen; bepaalde spanningen zouden maar vermeerderd worden.

Tot die uitgangspunten behoren toch zeker de volgende zaken:

Het Woord Gods heeft absoluut gezag en vraagt om dagelijkse gehoorzaamheid en permanente correctie in denken en doen van ieder, welke plaats hij in de kerk ook maar heeft. Wie meent zich daaraan te mogen onttrekken ambtshalve is niet waard een plaats in Christus' kerk in te nemen.

Aan de belijdenis van de kerk zijn we gebonden in al ons doen en laten. We berijden geen stokpaardjes en houden er geen kerkelijke en geestelijke hobby's op na. Maar we menen dat de belijdenis een juiste, zij het geen volledige, samenvatting is van Gods Woord. Geleerd door de historie weten we ook dat loslating van de belijdenis de deur openzet voor allerlei wind van leer — in deze tijd des te kwader, nu de vreeze des Heeren ingeruild wordt voor een algemene godsdienstigheid.

Het geheim van de kerk bestaat in de tegenwoordigheid Gods in Jezus Christus door de Heilige Geest; niet in het handhaven van het oude, omdat het oud is of in het invoeren van het nieuwe omdat het nieuw is; niet in het verdedigen van een oud levenspatroon of in het propageren van nieuwe vormen, die het beslist zullen moeten doen.

Als we vandaag allerlei gebreken en spanningen constateren kan de vraag niet achterwege blijven: Heeft Gods Woord wel dagelijks levend gezag in het leven van kerklid en gemeente, van huisgezin en kerkelijke vergadering? Heeft de belijdenis wel echt die plaats, die haar toekomt en beheerst ze ons doen en laten, niet omdat een kerkelijke belijdenis in zichzelf zoveel eer verdient, maar omdat we menen dat het christelijke het best bewaard wordt in het gereformeerde karakter van de belijdenis.

En — gaat het ons wezenlijk om die genadige tegenwoordigheid Gods? Heeft de Heilige Geest de leiding op de preekstoel en in de voorzitterszetel, achter de schrijfmachine en in de kerkbank?

Hier moet het wel haperen ondanks onze mooie betuigingen.

Waarom anders gaat er niet meer kracht van ons uit, kunnen we elkaar niet beter verdragen en zegt de buitenwacht niet: ziet hoe lief zij elkander hebben?

Tot zover ds Velema.

Hij handelde in navolging van de profeten en apostelen. Die legden ook juist omdat zij Gods volk liefhadden de zonden daarvan publiek bloot.

En heel veel van wat hij schreef raakt ook ons. C. V.

INGEZONDEN

DE HOOGHEID VAN HET AMBT

Omdat de Here zelf het ambt heeft ingesteld kunnen wij spreken van de hoogheid van het ambt.

Niet van de ambtsdragers, al zullen wij die wel moeten eren, zij het niet in de eerste plaats om hun persoon, maar uit eerbied voor het ambt.

In Matth. 4 lezen wij, dat de Here Simeon, de vissersman, roept in het ambt.

„Komt achter Mij en Ik zal U vissers van mensen maken.”

Wat een voorrecht voor zulk een eenvoudig man als die visser, Simon, om door de Here zelf tot het ambt te worden geroepen.

Maar het wordt nog meer geaccentueerd als men leest in Matth. 16 : 19.

Waar op de vraag van de Here Simon Petrus antwoordt: Gij zijt Christus, de Zoon van de levende God.

Of Simon Petrus het goed wist, wie hij diende!

En de Here heeft hem nog sterker in het ambt gesteld door hem te zeggen, dat Hij, de Here, (dat hij Petrus zal heten en) op deze petra Zijn gemeente zal bouwen.

Maar... het is niet zo gebleven. Petrus begaat een zeer **grove zonde**. O, veel erger dan art. 80 van de K.O. aangeeft. Hij verloochent zijn Meester. En daarmee veracht hij zijn ambt, hem door Christus verleend. Hij ziet de hoogheid van het ambt niet.

En die verloochening is niet alleen maar een ontkenning van Petrus van zijn verbondenheid aan Christus, neen hij zweert een vloekt daarbij. Hij treft ook Christus in Zijn ambt.

Prof. Dr. K. Schilder zegt daarvan in Christus in Zijn lijden, III pag. 195: Daar is een tweërlei verloochening. Een loochening **mèt**, en een **zonder** eeden. En deze twee wegen niet even zwaar. Wanneer Simon Jezus verloochent door een blote ontkenning, dan is dat een loslaten van de **ziel** van Jezus. Maar als daarbij de eeden komen, en de zelfvervloeking, dan wordt, behalve de ziel van de Christus, ook de grondleggende idee van Zijn **ambt** verstoten. In de verloochening als simpel feit gezien, maakt Simon zich los van het **bestaan** van Jezus.

Maar in de verloochening, gelijk zij met **eed-zwering** geschiedt, ontkent Petrus het bestaansdoel, de raison d'être, van Jezus Christus.

Een zonde, **zo grof**, als niet te beschrijven is.

En wat doet de Here?

Zet Hij hem af? Hij, die het ambt gaf, kan het toch ook ontnemen?

Ja zeker. Want, zoals Dr. K. Sietsma in zijn boek „De ambtsgedachte” zegt, dat de daad, waardoor enige ambtsdrager van het ambt vervallen wordt verklaard, mag **nimmer** een daad zijn van één of meer personen, maar **van het ambt alleen** (onderstreping van mij, v. R.).

Maar de Here zet hem niet af. Leest U maar in Johannes 21.

De Here herstelt Petrus in het ambt, **niet-tegenstaande zijn grove zonde**.

Waarom doet de Here dat? Omdat Petrus zo'n mooie man is?

Welneen, maar omdat de Here **het ambt hoogacht**.

Wat er ook gebeurt, het **ambt** mag niet worden gekrenkt.

Zoals Christus zelf Zijn ambt heeft hooggeacht, de hoogheid van het ambt heeft gezien en... volbracht, zo zal ook de ambtsdrager, door Hem aangewezen, het ambt hebben hoog te achten en niet te krenken.

En waar Petrus het tegendeel heeft gedaan, n.l. het ambt **VERacht**, zo zal de Here hem laten zien hoe het wel moet, n.l. het ambt **HOOGachten**. En niet krenken.

Er zijn nog meer bewijzen uit de Schrift aan te voeren, voor de stelling van de hoogheid van het ambt.

Ik verwijs slechts naar de bekende woorden in 1 Tim. 3: Dit is een betrouwbaar woord: indien iemand staat naar het opziensambt, dan beoogt hij een voortreffelijke taak.

En ook wat verder volgt in dit hoofdstuk over de vereisten om tot het ambt te kunnen worden toegelaten.

Daarom, men komt zo maar niet tot het ambt. Daar komt heel wat voor kijken.

Juist om de hoogheid van het ambt.

We vinden dit ook in de Ned. Geloofsbelijdenis. Artikel 31 b.v. zegt:

„We geloven, dat de dienaren des Woords van God, de ouderlingen en de diakenen tot hun ambten behoren te worden gekozen door wettige verkiezing der kerk, onder aanroeping van Gods Naam, naar de goede orde, zoals Gods Woord het leert. Dus moet ieder er zich wel voor wachten, dat hij zich door ongeoorloofde middelen indringen zou, maar behoort hij de tijd af te wachten, dat hij door God geroepen wordt, opdat hij (daarin) het bewijs hebbe, waardoor hij er vast van verzekerd is, dat zijn roeping er een van de Here is.

En wat de dienaren des Woords betreft, zij bezitten, op welke plaatsen zij ook staan, dezelfde macht en hetzelfde gezag, want zij zijn allen dienaars van Jezus Christus, de enige algemene Bisschop en het enige Hoofd der kerk.

We voegen hieraan toe: Opdat Gods heilige instelling niet geschonden worde of in verachting kome, behoort iedereen de dienaren des Woords en de ouderlingen der kerk bijzonder te achten om het werk, dat zij doen, en zoveel mogelijk de vrede met hen te bewaren, zonder gemor, woordenstrijd of getwist.”

Men moet door God (naar Gods orde) **geroepen worden**.

En dan is dat ambt zo hoog (de N.G.B. spreekt van **heilige instelling**), dat **iedereen** (dus ook de dienaren des Woords en ouderlingen en diakenen onderling) die hoogheid zal eerbiedigen door de dragers van dat ambt te eren **om het ambt zelf**.

Ook in de kerkenordening vinden we talloze artikelen, waaruit blijkt de hoogheid van het ambt.

Ik noem de artikelen 3, 4, 5, 6, 7, 8 enz. enz. Geven deze artikelen aan de vrij lange weg om tot het ambt te komen, artikel 12 getuigt nog meer van de hoogheid van het ambt, want het luidt:

„Dewijl een dienaar des Woords, eens wetenschappelijk als boven (naar de vorige artikelen, v. R.) beroepen zijnde, **zijn leven lang** (onderstr. van mij, v. R.) aan de kerkdienst verbonden is, zo zal het hem niet geoorloofd zijn, zich tot een andere staat des levens te begeven; enz.”

Zijn leven lang aan de kerkdienst verbonden. Dat wil zeggen, dat dat ambt voor hem geldt zo lang als hij leeft.

Dat wil zeggen: daar moet hij **rekening mee houden**.

Het moet niet opgevat worden in Roomse zin alsof het ambt onverliesbaar is, ook al heeft hij nog zo grof gezondigd, maar dat wil zeggen, dat hij het hem door Christus verleende ambt zo hoog moet schatten, dat hij het zo maar niet mag opgeven.

Daartegenover staat, dat het ambt hem **niet zo maar** kan worden ontnomen.

Ook daar komt heel wat voor kijken.

Dr. Sietsma zegt wel, dat het ambt alleen door het ambt kan worden ontnomen, maar dan moet er toch wel heel wat gebeurd zijn. Want het ambt mag niet worden gekrenkt of veracht. En dat mogen degenen, die het ambt aan een dienaar ontnemen wel in rekening brengen.

Het enige feit waarvoor het ambt zou kunnen worden ontnomen is de zonde, die genoemd wordt in art. 80. Grove zonden, die hem voor de wereld zelfs eerloos maken.

Maar wanneer hij die begaat, heeft hij **eigenlijk zelf** al het ambt veracht en gekrenkt.

Maar voor degenen, die die zonde constateren om daarna hem het ambt te ontnemen, moet of moeten, die zonde of zonden onomstotelijk vast staan.

Het hanteren van die tucht is een zeer ernstige zaak.

Wanneer het niet vast staat, dat Ds Goossens zich aan zulke zonden heeft schuldig gemaakt, maar door zijn kerkeraad toch wordt afgezet, in de zin dan van ontslag uit de dienst van die kerk, wat misschien mogelijk is, dan kan hem nog zijn ambt niet worden ontnomen. Dan moet hij zijn radicaal van dienaar des Woords blijven behouden **om het ambt niet te krenken**.

Wanneer Ds Duits 's gemeente wordt ingelijfd bij een andere gemeente en hij niet meer vast in actieve dienst van één gemeente is, buiten zijn schuld nog wel, dan **MAG** men hem zijn ambt niet ontnemen. Dat is krenking van „de heilige instelling”, het ambt, hem door Christus verleend.

En dat zelfde geldt ook voor andere laatstelijk plaats gehad hebbende schorsingen en afzettingen.

Afzetten, ontslaan uit de dienst van een gemeente, behoeft nog niet een „afstellen” (art. 80) van de dienst (ambt in dit geval) in te sluiten.

Zoals gezegd: alleen grove zonde als genoemd in artikel 80 kan leiden tot ontneming van het ambt.

Men moet goed verstaan, ik heb hetgeen de Here met Petrus gedaan heeft, n.l., hem niet-tegenstaande zijn grove zonde, nog grover dan in art. 80 vermeld, in zijn ambt hersteld **OM HET AMBT**, niet aangehaald om daarmee te betonen, dat wanneer een dienaar des Woords zich komt te misgaan als in art. 80 genoemd, hij toch in zijn ambt zal moeten worden gehandhaafd of eventueel hersteld, zo maar, maar om daarmee te betonen, dat degenen, die geroepen worden een dienaar het ambt te ontnemen heel zeker van hun zaak moeten zijn. Ik heb hiermede willen betonen, dat men niet onbarmhartig zulk een zaak op zich mag nemen.

De Here was en is barmhartig. Ook wij hebben dat te zijn.

Terwille van de hoogheid van het ambt.

Schiedam.

J. B. van Rongen Sr.

KERKNIEUWS

Aangenomen naar Nijkerk: J. J. de Vries uit Bergentheim.

Ds. J. v. d. Zwaag overleden

Op 48-jarige leeftijd is te Zuidlaren, na een langdurige ziekte, overleden de emeritus-predikant van Blija en Holwerd ds. J. v. d. Zwaag.

Ds. van der Zwaag werd 9 februari 1916 geboren. Op 23 mei 1943 werd hij in het ambt bevestigd te Ambt-Vollenhove-Cadoelen.

Op 30 juni 1946 deed ds. v. d. Zwaag zijn intrede in Buitenpost, welke gemeente hij tot 1 mei 1950 diende. Daarna stond ds. v. d. Zwaag tot 1 oktober 1957 te Blija en Holwerd. Op genoemde datum moest hij om gezondheidsredenen emeritaat aanvragen.

De laatste jaren woonde ds. v. d. Zwaag in Zuidlaren.

NAAR EEN EIGEN TEHUIS

Offer-collecte.

Een gezin is voor de warme maaltijd rond de tafel geschaard. De enige toeschouwer is Fikkie, de hond. Elsje wil hem laten meedelen, door van haar eigen portie vlees iets aan Fikkie te geven. Moeder is hiertegen, want... de botten zijn voor het hondje. Wanneer de maaltijd is beëindigd, glijdt Elsje van haar stoel en gaat met de door haar verzamelde botten naar Fikkie en zegt: „Ik had een offer bedoeld, maar het is collecte geworden”.

Wat ik hiermee wil?

Dat U mij verstaat!

Verkoopdag Ede.

Woensdag 11 november a.s. wordt te Ede een verkoopdag gehouden. Opbrengst voor het tehuis. Ieder is welkom. Er is veel te kopen. Mannen, broeders: ga er een mooie tas halen voor Uw vrouw. Vrouwen, zusters: er is van alles te koop voor kleine en grotere kinderen. Het is snel 5 december.

Het adres, waar U van 10.30-12.30 en van 14.00-22 uur terecht kunt, is: het velen bekende kerkgebouw van de Ned. Prot. Bond, Ede.

Wij verantwoorden:

„Bruidspaar” f 5,— „Veertig jarig huwelijk” f 40,— „t.g.v. geboorte van Erica” f 5,— „feliciteatie bij geboorte zoon” f 25,— Tijdens de laatste hogeschooldag hebben leerlingen van de Geref. Kweekschool te Groningen een collecte gehouden onder de Groninger Hogeschooldag-gangers. Opbrengst f 56,—; Klas drie en de helft van klas 4 van de Geref. Lagere School te Rouveen hebben na een vertelling Vad. Gesch. huisjes getekend en deze verkocht voor een kwartje per stuk. Zij hebben er f 102,25 mee bij elkaar gehaald. Ik heb genoten van de briefjes, welke op het bureau werden ontvangen; „Kees en Herman: in de vakantie gewerkt, Uw tehuis gesterkt” f 30,— (Dit zijn geen botjes); „1e antwoord '64. Volgende maand meer” f 2,50; „Antwoord 64. Tehuis klaar! 65? (De hoop is er) f 3,—; „Mijn antwoord '64” f 10,—; „Een kleine steen voor een grote zaak” f 15,—; „Hoeveel nog” f 2,50 (Nog menige knaak); Via de administratie van de Gereformeerde Kerk te Kampen f 18,55; „Na prikactie leerlingen iets van hun juf” f 10,—; „Opbrengst bloemenverkoop jaarvergadering Kring Groningen-Zuid, Geref. Vrouwenver.” f 16,75; Toegezegd f 56,15, door Ring-Kring-Zwijndrecht e.o.

Verder ontvangen: 1 x f 2,—; 2 x f 2,50; 9 x f 5,—; 11 x f 10,—; 4 x f 15,—; 1 x f 17,50; 1 x f 20,— 1 x f 22,—; 9 x f 25,—; 1 x f 50,—; 1 x f 100,— en 1 x f 250,—.

Vanaf 19 oktober

ontvangen van kerken	f 1.402,50
van particulieren	„ 1.234,25

Collecten en giften worden gaarne tegemoet gezien op postrekening nr. 52325 t.n.v. Stichting Gereformeerde Kinderbescherming, Beatrixlaan 37, Ede.

Het behaagde de **HERE** uit ons midden weg te nemen

broeder **GEERT VAN DER VEEN**

Met dankbaarheid gedenken wij zijn trouw, waarmede hij ruim negen jaar onze gemeente in het ambt van ouderling mocht dienen.

Zalig de doden, die in de Here sterven, van nu aan. Ja, zegt de Geest, dat zij rusten van hun moeiten, want hun werken volgen hen na (Openb. 14 : 13).

Namens de Raad van de Geref. Kerk te Wieringermeer

A. Vos, praeses
E. H. Zuidhof, scriba

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 03404 - 12452

Periodieken

Boekwerken

Handeldrukwerk